

Arvosteluja

Tuhannen ja yhden yön tositariinoita

Jaakko Hämeen-Anttila ja Inka Nokso-Koivisto: Kalifien kirjastossa. Arabialais-islamilaisten tieteen historia. Avain, 2011. 284 s.

Kalifien kirjastossa on merkittävä tieteenhistoriallinen teos, jonka viesteistä ansaitsevat tulla mainituksi antiikin Kreikan kulttuuriperinnön säilyttäminen valtavan käännösoperaation avulla ja sen välittäminen vuosisatoja myöhemmin keskiajasta heräävälle läntiselle Euroopalle. Myös arabialais-islamilaisten tieteen omat huippusäilytykset muun muassa matematiikassa ja tähtitieteessä kestivät tieteellistä kilpailua vuosisatoja ja toimivat käsikirjoina myös läntisessä Euroopassa renessanssin synnyttämän tieteellisteknisen nousukauden aikana. Aikamatkailu kalifien kirjastossa avaa tieteenhistoriasta kiinnostuneille monia ovia ja tarjoaa lukemattomia esimerkkejä usein takapajuisena pidetyn kulttuurin ja aikakauden huimaavista saavutuksista.

Kaksiosaisen kirjan ensimmäinen osa valottaa sitä ympäristöä, jossa tiede arabialais-islamilaيسissa yhteiskunnassa ja kulttuurissa toimi. Se, että kirjan miltei 90 ensimmäistä sivua käytetään taustoituk-

seen, on sekä perusteltu että onnistunut. Keskivertolukijan tiedot keskiaikaisesta arabialais-islamilaista kulttuurista eivät välttämättä mahdollistaisi kaiken tiedon omaksumista ilman perusteellista taustoitusta.

Kalifien kirjaston toisessa osassa käydään läpi eri tieteenalojen tasoa ja merkittävimpiä kehitysaskeleita arabialais-islamilaisten imperiumin aikana. Kirjoittajat ovat valinneet mukaan matemaattiset tieteet, tähtitieteen, optiikan, musiikinteorian, tekniikan ja koneenrakennusopin, alkemian ja kemian, maantieteen, lääketieteen, biologiset tieteet ja humanistiset tieteet.

Kirjan rakenne on taitavasti suunniteltu ja toteutettu. Ensimmäisen osan taustoitus ja kontekstualisoiminen nostaa lukijan kärryille, ja toisen osan tieteenalakohdattaiset esittelyt lukuisine esimerkeineen pitävät lukijan kyydissä loppuun saakka.

Hämeen-Anttila ja Nokso-Koivisto kirjoittavat selkeästi ja sujuvasti. Hienon ja rikkaan kielen lisäksi suuren vaikutuksen tekee tekstin vakuuttavuus ja uskottavuus. Eläköön se ratkaiseva taito, jolla tekijät pitävät lukijan otteessaan kirjan loppuun saakka. Ei epäilyksen häivääkään: nämä kaverit osaavat asiansa alusta loppuun. Kunpa kaikkien kirjoittajien osaaminen olisi näin korkealla tasolla.

700–900-lukujen niin sanottu käännöslieki eli antiikin Kreikan koko tieteellisen ja filosofisen kir-

jallisuuden kääntäminen arabiaksi auttoi arabialais-islamilaisten tieteen lentävään lähtöön, kaikkea ei tarvinnut opiskella alusta saakka. Operaatio oli paitsi massiivinen myös systemaattinen ja täytti tieteelliset kriteerit. Käännösliekin keskus oli Kalifi al-Mansurin vuonna 762 perustama Bagdad, nopeasti merkittävään asemaan noussut kulttuurien kansainvälinen sulatusuuni.

Kirjan ohella myös kirjasto edusti arabialais-islamilaisten kulttuurin merkittäviä tiedeinstituutioita. Käännettyä kirjallisuutta alettiin kerätä kirjastoihin, jotka olivat jossain tapauksissa kaikille avoimia. Kirjastot olivat myös hämmästyttävän suuria: kokoelmissa saattoi olla kymmeniä, jopa satojatuhansia teoksia. Mainitsemisen arvoisen tiedeinstituutio oli myös ”madrassa”, eräänlainen länsimaisen yliopiston esiaste. Ne tarjosivat korkeampaa koulutusta mutta keskittyivät pääasiassa uskonnollisen lainoppiin ja muiden uskonnollisten tieteiden opetukseen. Muita tieteitä harjoitettiin joko suoraan hallitsijan tai muiden mesenaattien ylläpitämissä kirjastoissa, observatorioissa ja laboratorioissa.

Tiedeinstituutioiden lisäksi tieteen suosiota ja leviämistä helpotti imperiumin yhtenäiskulttuuri. Aktiivinen kaupankäynti ja matkustaminen toivat keksinnöt, kirjat ja tiedemiehet nopeasti Persiasta Andalusiaan. Klassinen arabia oli alueen oppineiden yhtenäinen kie-

li huolimatta siitä, että tiedettä harjoitti monen eri kieliryhmien ja uskontokuntien edustajat. Kaikki tiedemiehet eivät suinkaan olleet muslimeja, ja tiede oli luonteeltaan maallista.

Miksi tiede sitten oli niin tärkeässä asemassa keskiaikaisessa arabialais-islamilaيسessa yhteiskunnassa? Hallitsijat olivat kiinnostuneita tieteestä sekä uteliaisuudesta uutta tietoa kohtaan että sen tarjoamista hyötynäkökohdista. Tieteen tukeminen toi hallitsijalle myös myönteistä mainetta. Myös uskonnollinen tausta vaikutti asiaan: profeetta Muhammed suosi perimätiedon mukaan tieteiden harjoitusta. Kirjoittajat toteavat, että "[t]iedon ihannoiti voidaankin nähdä yhtenä klassisen ajan islamin piirteistä" (s. 68).

Joitain avoimia kysymyksiä kirja herättää ja valitettavasti jättää niihin vastaamatta. Suurin kysymysmerkki koskee antiikin Rooman tieteellisteknistä perintöä. Kun arabit näkivät valtavasti vaivaa kääntäessään käytännössä koko antiikin Kreikan tuotannon arabiaksi ja ottivat opiksi intialaisesta tieteen traditiosta, miksi latinankielinen kulttuuriperintö jätettiin koskematta? Tämä mainitaan kirjassa, mutta syitä tälle äärimmäiselle valinnalle ei edes yritetä esittää.

Joitain ilmeisesti arabialais-islamilaيسen kulttuurin tutkijoille triviaaleja käsitteitä jätetään myös avaamatta. Koulun historiantuntien perusteella aika monelle lie nee epäselvää, keitä kaldealaiset olivatkaan.

Kalifien kirjastossa kehuaan arabialais-islamilaيسen historiantutkimuksen tasoa ja väitetään sen edustaneen humanististen tieteiden korkeinta tasoa. 700-luvulta alkaen arabialainen historia on vahvasti dokumentoitua, ja sen voi uskoa kuvaavan aikalaistapahtumia suhteellisen tarkasti.

Kirjassa todetaan, että "[h]istoriantutkimus kattoi lähes kaikki ajateltavissa olevat perinteisen his-

torian muodot" (s. 269). Muslimioppineet kirjoittivat maailmanhistorioita, dynastioiden tai hallitsijoiden historioita, henkilöhistoriallisia hakuteoksia, kulttuurihistoriaa jne. Historioitsijat pyrkivät myös ymmärtämään historian kehittymistä. Historioitsijoista mainitaan nimeltä 1300-luvulla vaikuttanut tunisialainen Ibn Khaldun.

Jo aikaisemmin mainittu käännösluokke on kirjoittajien mukaan maailmanhistorian näyttävän kulttuuriperinnön siirto-operaatio. Käännösoperaation voidaan katsoa pelastaneen antiikin Kreikan perinnön jälkimaailmalle: monet antiikin alkuperäiset käsikirjoitukset ovat tuhoutuneet, mutta niiden sisältö on tiedossamme arabialaisten käännösten ansiosta. Käännöstyön kulttuurihistoriallinen arvo nousee vielä toiseen potenssiin, kun muistaa, että käännökset ja kopioiminen tehtiin käsityönä. Kirjapainotaidon keksimiseen oli aikaa vielä puolivuosituhatta.

Käännösluokkeen toinen osa eli arabialais-islamilaيسen tradition kääntäminen latinaksi kruunaa muslimioppineiden suorituksen maailman kulttuuriperinnön säilyttäjinä ja välittäjinä. Keskiajan Euroopassa kosketus antiikin perintöön oli katkenut, ja kuten kirjassa todetaan, "suuri osa antiikin ajattelusta välittyi latinankieliseen traditioon islamilaيسessa maailmassa tehtyjen tulkintojen kautta" (s. 274).

Kalifien kirjastossa on sujuvasti ja uskottavasti kirjoitettu kertomus 700–1200-luvuilla hallinneen arabialais-islamilaيسen imperiumin tieteen historiasta. Se on ansiokas luku tieteen historiaa ja valottaa usein takapajuisena pidetyn ja uskonnnon kautta tarkastellun kulttuurin edistyksestä puolta. Kalifien kirjastoissa, laboratorioissa ja observatorioissa tiede kukoisti ja sen annettiin kukoistaa.

– RAMI NISSILA

Keskiajan kirjallinen kulttuuri

Tuomas Heikkilä: Piirtoja ja kirjaimia. Kirjoittamisen kulttuurihistoriaa keskiajalla. Suomalaisen kirjallisuuden seura, 2009. 192 s.

Tuomas Heikkilä (toim.): Kirjallinen kulttuuri keskiajan Suomessa. Suomalaisen kirjallisuuden seura, 2010. 479 s.

Dosentti Tuomas Heikkilä on keskiajan kirjallisen kulttuurin tutkimuksen eturivin tutkijoita. Teoksestaan *Piirtoja ja kirjaimia* hän käsittelee kirjoittamisen keskiaikaista kulttuurihistoriaa koko (län-tisessä) Euroopassa. Heikkilän toimittama lähes viisisataisivuinen teos *Kirjallinen kulttuuri keskiajan Suomessa* puolestaan esittelee hänen johtamansa tutkimushankkeen tuloksia. Teokset täydentävät toisiaan ja nostavat esiin monia yhteisiä kysymyksiä, joten tarkastelen niitä seuraavassa osin rinnakkain, esimerkkeinä tämänhetkisestä keskiajan kirjallisen kulttuurin tutkimuksesta.

Molemmat teokset etenevät väljän kronologisesti. Piirtoja ja kirjaimia aloittaa antiikin ja keskiajan vaihteessa tapahtuneista kirjoittamisen kulttuurin muutoksista ja käsittelee sen jälkeen kirjoitusvälineitä, kirjoittajan ammattia, kirjainten ja käsialojen kehittymistä ja kirjallisuuden teemoja, päätyen painotaidon yleistymiseen ja käsikirjoitustuotannon hiipumiseen. Heikkilä kirjoittaa eloisasti, ja teksti välittää kokemuksen keskiaikaisten asiakirjojen kiehtovuudesta ja tutkijan salapoliisintöistä. Lukija saa käsityksen siitä, millaista tekniikkaa kirjoitusvälineiden kunnossapito vaati, miten kirjoja kopioitiin vihko vihkolta ja millaista vai-

vaa mutta myös iloa kirjoittajan työ keskiajallakin sisälsi.

Käsinkirjoitettujen teosten maailma muuttui keskiajan lopulla, kirjapainotaidon yleistyessä Euroopassa. Ammattimainen käsinkirjoitettujen kopioiden tuottaminen ja myyminen väheni, mutta yksityishenkilöiden kirjastoihin kopioitiin vielä vuosisatojen ajan monenlaisia teoksia paikallisista kronikoista oppineiden teoksiin ja kaunokirjallisiin tuotoksiin.

Piirtoja ja kirjaimia on ikään kuin alkuverryttelyä huomattavasti tukevampaan teokseen Kirjallinen kulttuuri keskiajan Suomessa. Jälkimmäinen teos keskittyy nimenomaan suomalaiseen aineistoon, toki eurooppalaisessa kontekstissa, ja etenee kirjallisen kulttuurin juurtumisesta uuden ajan kynnykselle. Keskiäika oli Suomen alueen kirjallisen kulttuurin kannalta erityisen tärkeää aikaa, koska aiemmilta vuosisadoilta alueesta on säilynyt vain hyvin satunnaisia kirjallisia jäänteitä. Kristillistymisen myötä eurooppalainen kirjallinen kulttuuri – kirjoitustyylit, kirjoitusvälineet, asiakirjakulttuuri ja käsin kirjoitetut, ennen kaikkea kirkolliset teokset – omaksuttiin vähitellen myös Suomessa. Kirjallinen kulttuuri keskiajan Suomessa käsittelee ennen kaikkea tätä länsieurooppalaista perintöä ja sen omaksumista.

Tuomas Heikkilän lisäksi teokseen ovat kirjoittaneet laajoja kokonaisuuksia tutkijat Seppo Eskola, Jesse Keskiäho, Samu Niskanen, Jaakko Tahkokallio ja Ville Walta. Tutkimustulokset perustuvat toki monenlaisiin aineistoihin ja tutkimukseen, mutta monesti lähdeanalyysin keskiössä ovat hankkeen kannalta keskeiset, Kansalliskirjaston kokoelmissa säilyttävät käsikirjoitusjäänteet, keskiaikaisten teosten fragmentit, jotka ovat säilyneet varsinkin 1500-luvun voudintilien kansitäytteissä.

Kaikki nykyään Suomessa säilytettävät käsikirjoitusfragmentit ei-

vät ole kotoisin Suomessa käytetyistä kirjoista, mutta ainakin osan voidaan todennäköisesti tai varmasti päätellä kuuluneen paikallisten instituutioiden ja henkilöiden kirjastoihin. Voidaan esimerkiksi todeta, että breviariumit, hetkipalveluskirjat, ovat suomalaisten seurakuntien perustamisajalta 1200-luvulta, joten niistä ainakin osa lienee tuotu Suomeen vakiintuvan kirkon pappien käyttöön. Teoksen liitteeseen on koottu teokset, joita on voitu sisällön tai käsialan perusteella pitää Turun hiippakuntaa varten tuotettuina tai siellä käytettyinä.

Varhaiset kohtaamiset kirjallisen kulttuurin kanssa eivät välttämättä keskittyneet itse tekstin ymmärtämiseen. Jaakko Tahkokallio pohtii kiinnostavasti, millaisina esineinä puolikristillinen väestö ymmärsi kirjat, jotka voitiin kokea puoli-maagisiksi esineiksi, jotka saattoivat aiheuttaa onnettomuutta tai joita lukutaidotonkin halusi vaalia. Turun hiippakunnan ydinalueilla kirjallinen kulttuuri vakiintui kuitenkin ainakin kirkon piirissä ja vastasi melko varhain ruotsalaista keskiaikaista tasoa.

Myös oma kirjallinen tuotanto sai alkunsa, kun kirkon asemaa pyrittiin vakiinnuttamaan kirjoittamalla sen omaa historiaa: Pyhän Henrikin legenda ja Turun piispainkronikka ovat tästä keskeisiä esimerkkejä. Kirjallinen kulttuuri keskiajan Suomessa -teoksen tekijät ovat myös tutkineet fragmentteja selvittääkseen paikallista käsikirjoitustuotantoa, joka käynnistyi varsinaisesti 1300-luvulla.

Kirkollisen kirjallisen kulttuurin lisäksi myös maallinen asiakirjakulttuuri kehittyi, ja latinan rinnalle ilmestyi yhä enemmän myös ruotsin ja alasaksan kielellä laadittuja tekstejä, myös esimerkiksi maallisia säädöskokoelmia, joita Seppo Eskola käsittelee omassa osuudessaan. Kirjallinen kulttuuri keskiajan Suomessa keskittyy kuitenkin ennen kaikkea kirkon piirissä tuotet-

tuihin ja käytettyihin teoksiin, mikä on sinänsä ymmärrettävää. Toisaalta se merkitsee sitä, että esimerkiksi keskiajan kirjeenvaihto jää tässä kirjassa melko vähäiselle huomiolle. Kirjoittajat käsittelevät kyllä melko laajasti asiakirjakulttuurin reuna-ehdoja kuten tarvittavaa koulutusta sekä käsikirjoitusta tuottavien ja tallentavien instituutioiden kehittymistä. Teos tarjoaa kiintoisaa analyysiä muun muassa siitä, miltä keskiajan Suomen ”arkistolaitos” on näyttänyt.

Piirtoja ja kirjaimia sekä Kirjallisen kulttuuri keskiajan Suomessa sopivat hyvin tietolähteiksi tutkijoille ja luettavaksi opiskelijoille, jotka haluavat perehtyä keskiajan kirjoituskulttuuriin. Piirtoja ja kirjaimia voi ilahduttaa yleistajuisuudessaan ja elävine kirjoitustyylineen laajempaakin yleisöä, kun taas Kirjallinen kulttuuri keskiajan Suomessa kuluneen erityisesti opiskelijoiden, tutkijoiden ja historian tosiystävien käsissä. Se tarjoaa Suomen keskiajan tutkimuksesta kiinnostuneelle monia käytännön esimerkkejä siitä, millaisia kysymyksiä hajanaisille aineistoille voidaan esittää ja mitä johtopäätöksiä niiden avulla voidaan vetää keskiajan tai myöhempienkin aikojen kirjallista kulttuurista. 1500-luvulle tähyää muun muassa Seppo Eskolan analyysi siitä, miten käsikirjoitusfragmentteja analysoimalla voi selvittää myös niiden myöhempää käyttöä esimerkiksi Juhana-herttuan laskukamarin tilikirjojen kanssa, mikä antaa tietoja sekä fragmenttien alkuperästä että laskukamarin toiminnasta.

Piirtoja ja kirjaimia on selkeästi taitettu ja väljä teos, mikä sopii sen populaarimpaan tyyliin ja ilahduttaa lukijaa kuin lukijaa. Sen sijaan Kirjallinen kulttuuri keskiajan Suomessa on pienine prännteineen välillä raskasta luettavaa. Teos toimii toki nykyisellään paitsi kirjallisen kulttuurin historiana, myös katsauksena aikakauden hallinnon, korkeakulttuurin ja kirkollisen elä-

män kehitykseen, mutta tiivistämisen varaakin olisi voinut olla. Myös tietolaatikoiden (excursus) taittoratkaisu on hiukan hankala: vaalealla harmaalla taustoitettujen tekstien ei pitäisi olla kylliksi itse leipätekstejä.

Molempien teosten kuvitus ansaitsee kiitosta. Keskiäikää käsittelevissä tutkimuksissa tulevat usein vastaan tietyt ikoniset – tai paremman puutteessa toistuvat – kuvavallinnat. Näihin teoksiin on poimittu myös tuoreita, kirjoittamisen ja lukemisen maailmaa valaisevia yksityiskohtia kuten vesileimoja, käsikirjoitusten viivoituksia, marginaalimerkintöjä, kopiointivirheitä tai miniatyyrikuvissa esiintyvien kirjurien kirjoitusasentojen muutoksia. Parhaimmillaan kuvat eivät ole pelkkiä visuaalisia virkisteitä, vaan havainnollistavat sitä, millaisten yksityiskohtien analyysiä keskiajan asiakirjojen ja käsikirjoitusten tutkimus edellyttää (esim. Kirjallinen kulttuuri keskiajan Suomessa, s. 154).

Kirjallinen kulttuuri keskiajan Suomessa –kirjan lukijaa ilahduttaa myös se, että alaviitteet eivät ole saaneet nykyään rutiininomaista karkotusta kirjan tai lukujen loppuun, vaan ne ovat luettavissa itse leipätekstin yhteydestä. Moni kustantamo tuntuu nykyään vierokuvan alaviitteiden käyttöä – luulisi kuitenkin, että nykyisillä taittoteknisillä keinoilla niistä voisi saada aivan kauniita taiton elementtejä – esimerkiksi tähän voisi hakea vaikka keskiajan kirjurien tavasta luoda kuvallisia leikkejä sivun eri elementteistä.

Muuan Piirtoja ja kirjaimia -teoksessa esitetty huomio jäi mieltäytettäväksi. Teoksessa todetaan, että harva käyttöesine on viimeisen tuhannen vuoden aikana muuttunut niin vähän kuin kirja. Nykypäivänä kirja on kuitenkin uuden edessä, ja sen kuolemasta ja pysyvyydestä on digitalisoinnin edetessä kiistelty. Tämä johdattaa ajatukset 1400-luvun suureen uu-

tuuteen, kirjapainotaitoon, joka muutti kirjojen ulkoasua merkittävästi. Kirjan loppupuolella Tuomas Heikkilä toteaa, että painokoneiden yleistymisen ei välittömästi hävittänyt kirjoja, vaan käsin kirjoitetut loistoteokset säilyttivät asemansa. Havainto sai miettimään, miten nykyäänkin, kirjallisen kulttuurin digitalisoituessa monet painetut kirjat ovat komistuneet, kun kuvia ja värikuvia saa entistä edullisemmin.

Näyttävien lahjakirjojen ja kahvipöytäkirjojen myynti on iPadista ja Kindlestä huolimatta yhä hyvällä mallilla. Onko kyse ylimenokaudesta, jonka jälkeen aneemisemat, lukulaitteisiin sopivat tekstimuodot saavat valtaa, kuten keskiajalla painettujen kirjojen pelkistynyt tyyli syrjäytti käsikirjoitetut tekstit? Kehityskulut eivät tosin ole täysin samankaltaisia – digitalisoituva kirja voi aikanaan mahdollisesti liikkuvine kuvineen ja muine mahdollisuuksineen näyttää komeammalta loistoteokselta kuin mikään koristeellinen painettu teos. Sen sijaan tänäkin päivänä pysyvyyttä – historian tutkijan tarkoittamassa mielessä – on yhä haettava pikemminkin pergamentista ja loppupaperista kuin sellupaperista tai e-kirjasta. Nähtäväksi jää, millaisista fragmenteista tulevaisuuden tutkijat sommittelevat kokoon 2000-luvun alun kirjallista kulttuuria.

– ANU LAHTINEN

Suomenlahdelta Laatokalle – ja takaisin

Kimmo Katajala, Antti Kujala, Anssi Mäkinen: Viipurin läänin historia III. Suomenlahdelta Laatokalle. Toim. Yrjö Kaukiainen, Risto Marjomaa ja Jouko Nurmiainen. Karjalan Kirjapaino Oy Lappeenranta, 2010. 528 s.

Tasokas, Karjalaisen kulttuurin edistämissäätiön ja Karjalan Kirjapaino Oy:n kustantama *Viipurin läänin historia* on edennyt kolmannen osansa, jossa päävastuun tekstistä ovat jakaneet Kimmo Katajala (vuodet 1534–1617) ja Antti Kujala (vuodet 1617–1710). Katajalan ja Kujalan kesken työ on jatkautunut melko tasan puoliksi, kun taas Anssi Mäkinen kirjoittama jakso Viipurin läänin asutuksesta vuosina 1570–1617 on sivumäärältään (19) varsin lyhyt. Osiot niveltävät kuitenkin saumattomasti toisiinsa, ja teksti muodostaa johdonmukaisen kokonaisuuden, kuten hyvälle perusteokselle kuuluu. Katajalan ja Kujalan kirjoittamien tietoskujen lisäksi teoksessa on yhdeksältä eri tutkijalta tilattuja aukeaman mittaisia tekstejä, joista valtaosa käsittelee asutusta tai taloutta. Näistä esille on nostettava Jukka Korpelan lyhyt mutta tärkeä kirjoitus orjien pakko-otoista keskiajan ja uuden ajan alun Karjalassa, Ville Laakson tietoskust ortodoksisista kyläkalmistoista ja kylä-ärkeologian mahdollisuuksista Pohjois-Karjalassa sekä Georg Haggrenin ja Katri Issakaisen tekstit tiili- ja rautateollisuudesta. Kaikki kirjoittajat ovat aiheensa tuntevia tutkijoita. Teoksen viiteapparaatti ja hakemistot ovat sarjan edellisten osien tapaan ilahduttavan perusteelliset. Liitteeksi on

koottu luettelot alueen vero- ja oikeushallinnon piirissä toimineista virkamiehistä. Jonkinlaiset kartatkin seudusta ovat mukana.

Kirjan rakenne noudattaa sarjan linjaa. Graafisin keinoin erilaisiksi elementeiksi irrotetut teksti, tietoiskut ja kuvitus edustavat Suomessa historian yleisteoksissa jo 1980-luvun puolivälissä omaksuttua ratkaisua, joka on nykyisin yleinen paikallishistorioissa ja muissa tietoteoksissa. Jos teos on onnistunut, eri elementit keskustelevat luontevasti keskenään ja houkuttelevat silmäilemään niiden vieressä olevaa tekstiä tai kuvaa, jos ei, elementit liittyvät toisiinsa vain vaivojen ja kokonaisuus jää sirpalemaiseksi. Viipurin läänin historian kolmannessa osassa, kuten koko sarjassa, tekstin, kuvien ja tietoiskujen keskustelevuus on erinomainen, ja teoksen kokoonpano mahdollistaa siihen ”ryhtymisen” monesta eri kohtaa ja monenlaisina annoksina. Kirjan fyysisen koon ja painon vuoksi tämä onkin ilmeinen etu. Useimpien paikallishistorioiden tapaan Viipurin läänin historia on luettavaksi kirjoitettu ja luettavaksi tarkoitettu, mutta vain istualtaan ja kirja tukevasti pöydällä.

Kuten Yrjö Kaukiainen teoksen esipuheessa toteaa, kirjan yhteinen nimittäjä on sota ja teosta hallitsee suomalaisessa historiantutkimuksessa jo varhain vakiintunut kysymys siitä, millaisen hinnan tavallinen kansa joutui maksamaan suurvalta-ajasta. Niinpä teos luokitellaan Suomessa harjoitetun paikallishistorian parhaiden perinteiden mukaisesti katsauksen siihen, mitä Viipurin lääniksi kutsutun, mutta sitä laajemman, Kymi-joelta ja Saimaalta Laatokalle ja Suomenlahden pohjukkaan ulottuvan seudun historiasta voidaan sanoa. Sen keskeinen näkökulma on yksilön, yhteisön ja esivallan, tai oikeastaan esivallan eri kerrosten suhde, joka käy jatkuvaa vuoropuhelua alueen asutusrakenteen ja talouden kans-

sa. ”Tavallisen kansan” ja perinteisen näkökulman kannalta kertomus on koruton, jopa raaka, eivätkä menneisyyden julmuudet, kärsimys, väkivalta, pelko, painostus ja tuska ole kierrettävissä vain toteamalla, että talonpojilla oli taipumus kommunikoida valituksin tai että hallinnolliset lähteet ovat hallinnollisen katseen tuote, mihin kirjoittajat ovat aivan liian kokeneita sortuakseen.

Pelkästä sodasta, sotakoneiston ylläpidosta tai niiden alueelle aiheuttamista seurauksista teoksessa ei kuitenkaan ole kysymys. Yhtä läpituonevia teemoja kirjassa ovat esivallan suhde ortodoksisuuteen, väestön reaktiot vallan otteisiin sekä esivallan erilaisten edustajien pyrkimys kohentaa alueen fyysistä ja henkistä infrastruktuuria. Erityisen pohdinnan aiheeksi kirjassa nousee kenraalikuvernööri Per Brahen rooli, jonka toiminta eri areenoilla sitoo alueen ja sen asukkaat kiehtovalla tavalla 1600-luvun Ruotsin sisäpoliittiseen kenttään. Kronologisesti etenevä, erilaisia temaattisia kokonaisuuksia vuorotellen luotaava teos täyttää hienosti tehtävänsä eikä unohda jäsenellä lukijalle sitä, mitä aikakauden yhteiskunnasta ja sen luonteesta 2000-luvun alun tutkimuksessa ajatellaan. Jos jotain jää kaipaamaan, se on laajempi katsaus alueen kulttuuriin ja sen eri kerrosten erityispiirteisiin, mikä nyt toteutuu teoksessa vain joidenkin kuvien ja esineiden välityksellä.

Teos paljastaa mielenkiintoisella tavalla, että uuden ajan alun Karjalan metsissä, maanteillä, pelloilla ja vesillä liikkui monenlaista väkeä ja että seudun paikallisyhteisöjen, yli-paikallisten toimijoiden sekä alueen ulkopuolelle ulottuneiden verkostojen tarkoitukset olivat monet. Pikemminkin kuin Antti Kujalan esille nostamiin Keski-Amerikan intiaanikulttuureihin Viipurin lääniksi kutsuttua aluetta voisi ehkä verrata muihin samankaltaisiin ja samalla tavoin sotien ja ve-

ronottojen kourissa kamppailleisiin kaupan kauttakulkuvyöhykkeisiin, kuten Flanderiin. Näille alueille oli ominaista rinnakkaisten transito-pisteiden suhteellisen suuri määrä, verrattain pieneen maantieteelliseen tilaan pusertuneet liikenne-, rahti- ja kommunikaatioväylät, sekä topografialtaan jakaantunut ja monenkeskinen takamaa-alue, jonka laajuus saattoi vaihdella. Niinpä myös Viipurin läänissä yksittäisten kauppiaiden toimintasäde vaikuttaa suurvalta-ajan kuluessa käpertyneen 1500-luvun alun Tallinnan, Peräpohjan, Vienanmeren ja Novgorodin rajaamasta alueesta huomattavasti paikallisempaan Kymenlaakson, Kannaksen, Nevan suuseudun, Inkerinmaan ja Laatokan kattaneeseen kontekstiin. Vaikka Viipurin tervakaupan volyymit ja tuotot olivat suuria, Nevanlinnan ja Narvan kilpailu ja kruunun kauppapolitiikka sekoittivat pakkaa jatkuvasti ja huomio kiinnittyi erityisesti Käkisalmen taantumiseen Laatokan rannan sisämaakaupungiksi. Flanderissa toiminnan, väestön ja talouden volyymit olivat tietenkin Karjalaa monin verroin suuremmat, eikä sen väestön osia koskaan pakkomobilisoitu orjien kaltaisiksi resursseiksi, vaikkakin sotilasjoukkojen väkivalta ja väestön kokemus lienee siellä vuosien 1568–1648 sotakaudella ollut melko samanlainen. Antti Kujalan esiin nostama globaalien rinnastusten ajatus on huomion arvoinen, mutta suomalaisessa paikallis- ja aluehistoriallisessa tutkimuksessa jostain kummallisesta syystä vieroksuttu, vaikka täällä on jo kauan tehty korkeatasoista alueiden ja yhteisöiden väliseen dynamiikkaan, talouden rakenteeseen, resursseihin, katastrofeihin sekä ihmisen ja ympäristön suhteeseen liittyvää tutkimusta. Ehkä taustalla on jonkinlainen korniuden pelko, mutta juuri Viipurin läänin historia kaltaisessa kirjassa Kujalan avaus Viipurin läänin ja Keski-Amerikan intiaanikulttuurin rinnastamisesta

on epätavallisuudestaan huolimatta enemmän kuin paikallaan.

Viipurin läänin historian kolmas osa on paitsi alueen historian perusteos, myös kirja, jossa käsiteltäviä tapahtumakenttiä, joilla Suomen kansallisen historian ja Ruotsin suurvaltakauden olemukseen liittyviä ilmiöitä on perusteltu. Etenkin 1500-luvun lopun sota-kausi, historiallis-patrioottiselta termiltään ”pitkä viha”, sekä 1630-luvulla tapahtunut keskuhallinnon ja alueiden välisen suhteen uudelleenrakentuminen ovat tarjonneet ehtymättömän lähteen monenlaisten taloudellisten, sosiaalisten, kulttuurillisten ja aatehistoriallisten ilmiöiden tarkastelulle. Viipurin läänin historia -sarjan teokset kamppailevatkin herkullisella tavalla paitsi kansallisten historiantutkimusten ja julkisuudessa luotujen ”muistin paikkojen”, myös nykyiselle historiantutkimukselle ominaisen menneisyyden nykyisiä merkityksiä erittelevien pyrkimysten ristiaallokossa. Selvää on, ettei teossarjan luonne anna kirjoittajilleen juurikaan mahdollisuuksia tällaisten teemojen käsitelyyn eivätkä ne voi olla Viipurin läänin historia -sarjan tai sen yksittäisten osien tehtävä tai tarkoitus.

Koska sarjassa on kuitenkin myös kyse selkeästä menneisyyden alueiden ja yhteisöjen kansallisesta demarkaatiosta, keskustelun olisi mielestäni jollakin tavoin voinut huomioida myös itse kirjassa, ehkä tietoisuutena tai kuvituksellisenä jänteenä. Nyt teoksen kirjoittajien ja toimittajien ilmeinen tietoisuus ”Viipurin lääni” -nimisen alueen historiaan sitoutuneista merkityksistä tulee näkyviin oikeastaan vain teoksen päättävässä mainiossa valokuvassa yliamiraali Fjodor Matvejevitš Apraksin patsaasta, joka paljastettiin 19.6.2010 Viipurin valloituksen 300-vuotisjuhlan kunniaksi ja sijaitsee Viipurin linnan sillan päässä, sekä alkupuolella olevassa valokuvassa, jossa näh-

dään kesäkuussa 2009 luterilaisen kirkon edessä paljastettu kopio Mikael Agricola esittävästä patsaasta – alkuperäinen oli vuodelta 1908. Suomalaiskansallisen kulttuuriheeroksen ja uusklassiseen tyyliin esitetyn Venäjän valtion sotatankarin patsaat alleviivaavat sitä, mistä Viipurin läänin historiassa historiakuvien tasolla on yhä kysymys. Vaikka väki alueella on erilaisten spontaanien, väkivaltaisten tai taloudellisista, uskonnollisista ja aatteellisista syistä johtuneiden muuttoliikkeiden seurauksena moneen kertaan vaihtunut, käsitys kamppailusta osana alueen perimmäistä olemusta ja sen merkityksiä on säilynyt, silloinkin, kun historiantutkimusjoiden teksteistä voi lukea, että seudulla voisi olla paljon muutakin mielenkiintoista sanottavaa.

– TAPIO SALMINEN

Tiedettä pohjoisesta

Päivi Maria Pihlaja: Tiedettä Pohjantähden alla. Pohjoisen tutkimus ja Ruotsin tiedeseurojen suhteet Ranskaan 1700-luvulla. Bidrag till Kännedom av Finlands Natur och Folk 181, Societas Scientiarum Fennica, 2009. 360 s.

Miksi Tornion pakkasyössä soi viulu Herran vuonna 1760? Miten muuan pieni hyönteinen Lapista onnistui järkyttämään Pariisin tiedepiirejä? Kuinka paljon kylmää ihmisen järki oikeastaan sietää?

Päivi Maria Pihlajan tutkimus käsittelee laajasti ja monipuolisesti – voisi sanoa suorastaan kunnianhimoisesti – 1700-luvun tieteenhistoriaa. Pohjoismainen oppihistoria on toki lähestynyt 1700-luvulla Ruotsin valtakunnassa harjoitettua

tiedettä monesta eri näkökulmasta. Varsin säännönmukaisesti aikakauden tiedettä on tarkasteltu hyötypolitiikan ilmentymänä. Sitä se toki monessa suhteessa olikin: yksi tieteen tärkeimpiä tehtäviä oli tuottaa niin aineellista hyötyä kuin henkistä ylösrakennusta kansakunnan ja jopa koko ihmiskunnan tarpeisiin. Kuten Päivi Pihlaja tässä työssään huomauttaa, on syytä tarkastella tuon aikakauden oppineisuutta myös toisesta näkökulmasta eli tarkastella sitä, millä tavoin ruotsalaisten pyrkimys tieteen kansainväliselle, keskieuropalaiselle areenalle muokkasi tutkimuksellisia valintoja ja koko valtakunnan tiedepolitiikkaa.

Yksi teoksen keskeisistä teemoista onkin tieteen kansainvälistyminen. *Tiedettä Pohjantähden alla* luotaa tieteen kansainvälistymisen historiaa aikana, jolloin koko tiede-elämä oli murroksessa. Luonnontieteen 1500- ja 1600-luvulla syntyneet uudet ihanteet olivat entistä selkeämmin juurtumassa akateemiseen maaperään. Toisaalta kansallisvaltioiden synty ja vakiintuminen loivat uutta merkitystä ”kansallisuudelle” ja sitä myötä myös kansainvälisyydelle.

Empirismin ja uutta luovan tutkimuksen hengessä oli 1600-luvulla alettu perustaa tiedekatemioiden, joista suurimmat saivat näkyvän aseman nimenomaan kansallisen tiede-elämän keulakuvina. Näihin kuuluivat niin Pariisin tiedeakatemia kuin 1739 perustettu Ruotsin Kuninkaallinen Tiedeakatemiakin, jotka ovat tämän tutkimuksen keskiössä. Elettii aikaa, jolloin sekä moderni luonnontiede että kansainvälisen tutkimusyhteistyön eri muodot olivat rakentumassa. Ruotsin ja aikakauden kulttuurielämää hallinneen Ranskan tiedesuhteista 1700-luvulla ei ole aiemmin tehty näin kattavaa tutkimusta.

Tutkimus rajautuu ajallisesti yhtäältä Ruotsin tiedeseurojen historiassa, toisaalta Ruotsin poliittises-

sa historiassa tapahtuneiden käännekohtien perusteella. Tutkimuksen alku ajoittuu ensimmäisten ruotsalaisten tiedeseurojen perustamiseen 1710-luvulla ja ulottuu 1760–1770-lukujen taitteeseen, jolloin Ruotsin Tiedeakatemia toimintamahdollisuudet erityisesti Ranskan suuntaan muuttivat hatujen valtakauden päättymisen ja eräiden muiden kehityskulkujen myötä. Kustaa III:n nousua valtaan vuonna 1772 alkoi sivistyneistön huomio kääntyä luonnontieteistä enemmän *vittherhetin* ja hovisivistyksen pariin. Kun vielä tiedeakatemia pitkäaikainen sihteeri Pehr Wargentin kuoli vuonna 1783, rapistuiivat Ranskan ja Ruotsin tiedeyhteydet entistä selkeämmin. Tämä kääntääkin huomion yhteen tutkimuksen keskeisistä tuloksista: 1700-luvulla Ruotsin ja Ranskan tiedeakatemioiden institutionaaliset suhteet toimivat ensisijaisesti yksittäisten toimijoiden aktiivisuuden ja henkilökohtaisten verkostojen varassa.

Itse tutkimustehtävä on asetettu johdannossa varsin niukoin sanankääntein, vaikka tutkimuskysymykset tosiasiallisesti muodostavatkin kokonaisuudessaan varsin monitahoisen ongelmakentän. Kirjan argumentin rungoksi voi lukea hahmottaa seuraavanlaisen ajatuskulun: aluksi kerrotaan, millainen kuva keskieuropalaisilla (ranskalaisilla) oli Ruotsin tieteestä. Tämän jälkeen analysoidaan, millaisista motiiveista syntyi ruotsalaisten halu muuttaa tuota kuvaa itselleen suotuisemmaksi, samoin kuin tarkastellaan, millaisten tieteellisten kanavien kautta ruotsalaiset läksivät viemään tiedettään ja sen tuloksia Pariisiin arvioitavaksi – ja millaiset tieteen ihanteet ja käytännöt vaikuttivat tähän. Edelleen Pihlaja tarkastelee sitä, miten ranskalaiset suhtautuvat Ruotsin ilmiöihin imagonkohotusyrityksiin ja millaiset aihepiirit Ruotsin tieteestä yleensäkin nousivat Ranskassa mielenkiinnon kohteeksi.

Lopuksi pohditaan sitä, miten tieteen yleisessä suuntautumisessa tapahtuneet muutokset muuttivat ruotsalaisten omaa suhtautumista toisaalta pohjoisuuteen ja toisaalta omaan tieteenharjoitukseensa.

Teoksessa on käytetty temaattista esitystapaa, mikä tukee hyvin aiheen käsittelyä. Pääluvuissa vuorottelevat ruotsalainen ja ranskalainen näkökulma. Samankin pääluvun sisällä näkökulmat limittyvät. Esimerkiksi ensimmäisessä pääluvussa kerrotaan ensin Ruotsin tiedeakatemia perustamisesta ja siihen liittyneistä ideologisista tekijöistä, koukataan vauhtia Maupertuisin retkikunnalle Pariisista, käsitellään Euroopassa vallinneita käsityksiä pohjoisen tiede-elämästä ja palataan kuvailemaan ruotsalaisten Ranskaan suuntautunutta tieteellistä aktiviteettia.

Lisää haastetta lukijalle tuo se, että käsitteilyluvut suorastaan pursuavat nimiä ja yksityiskohtia. Toisaalta nämä ovat havainnollisuudessaan tutkimuksen suola. Keskeistä mielestäni on, että Pihlaja kykenee valtavan materiaalin pohjalta muodostamaan varsin selkeitä ja usein myös oivaltavia vastauksia tutkimuskysymyksiinsä. Varauksena tähän on kuitenkin samalla todettava, että keskeisistä tutkimuskysymyksistä ensimmäinen eli kysymys Ruotsin tiedeseurojen Ranskan-suhteista olisi hyötynyt nykyistä systemaattisemmasta käsittelystä. Työn painopiste näyttääkin asettuvan ennen muuta pohjoisuuden tutkimusta koskeviin kysymyksiin.

Pohjoisuus ja pohjoisuuden tutkimuksen historia onkin Pihlajan tutkimuksen toinen kantava teema. Vaikka erilaisia paikalliskuvauksia Lapista oli tehty jo 1500–1600-luvuilla, varsinainen pohjoisen tutkimus, ja pohjoisiksi miellettyjen ilmiöiden, kuten kylmyyden, hyödyntäminen tutkimuksessa alkoi vasta Pihlajan väitöskirjan käsittelemällä aikakaudella.

Ruotsi pyrki esittämään maantieteellisen sijaintinsa heikkouden sijasta valttina. Pohjoinen nähtiin tutkimuksen aarreaitana: se tarjosi erinomaisia havaintopaikkoja astronomeille, ja sen kasvisto ja eläimistö uusia, kenties taloudellisestikin hyödynnettäviä lajeja. Pohjolan pimeys revontuliseen, ja kylmyys erilaisine efekteineen muodostivat monimuotoisen laboratorion, johon tutkijoiden mielenkiinto suuntautui. Niinpä Lapin taloustirehtööri Anders Hellantkin tuli kylmyyden vaikutusta akustiikkaan soittamalla viulua pihallaan Torniossa vuoden 1760 tammikuun erityisen kovilla pakkasilla ja raportoi kokeistaan asianmukaisesti Tiedeakatemialle. Matemaatikko ja entomologi R. A. F. de Réaumur puolestaan joutui hämmennyksiin Maupertuisin 1730-luvulla Lapista tuoman hyönteisen edessä. Hyönteinen oli niin suuri, että tuolloin vallinneiden ilmastolisten selitysmallien mukaan sellaisia ei olisi pitänyt esiintyä Lapissa. Tämä hyönteinen, "*mouche Ichneumon*" haastoi siis koko ilmastoteorian!

Ilmastoteoria, joka tunnetaan yleisesti Montesquieun teoksesta Lakien henki (1748), oli itse asiassa varsin ylinen ja monimuotoinen selitysmalli 1700-luvun alkupuolella. Fyysiset seikat, kuten lämmön ja valon määrä, selittivät sekä luonnon ominaispiirteitä että inhimillisen kulttuurin tuotoksia. Tästä näkökulmasta pohjoista, karua ja lämmötöntä ympäristöä pidettiin eurooppalaisissa kirjoituksissa yleisesti tieteiden kukoistukselle sopimattomana. 1700-luvulla suosittu matkakirjat, joiden luomaa kuvaa pohjoisen tieteestä Pihlajakin tarkastelee laveasti teoksessaan, vahvistivat näitä ennakkoluuloja. Tätä taustaa vasten Ruotsin pyrkimys ponnistaa tieteessäkin muiden kansojen tasalle ei ollut helppo.

Päivi Maria Pihlajan tutkimuksen ehdottomiin vahvuuksiin kuuluu laaja ja monipuolinen lähdeaineis-

to, josta suuri osa on ranskankielistä. Se käsittää sekä julkaisemattomia kirje- ja arkistomateriaalia että julkaistuja lähdekokoelmia, samoin kuin 1700-luvulla ilmestyneitä monografioita. Mielenkiintoisena lisänä lähdeaineistoon ovat ranskalaisten tutkimusmatkailijoiden kirjoittamat matkakuvaukset. Niitä on käytetty tutkimuksessa aiemminkin, mutta näkökulma matkakirjallisuuteen lähteenä tieteellisestä elämästä ja siihen liittyvistä mielikuvista ja arvostuksista on tässä tutkimuksessa tuore ja omaperäinen.

Kaiken kaikkiaan Päivi Maria Pihlajan tutkimus on ohittamaton teos kaikille 1700-luvusta kiinnostuneille tutkijoille ja tieteenhistorioitsijoille. Tieteenharjoituksen ja tieteellisen kommunikaation monimuotoisuus tulee kirjassa herkkulisellä tavalla esille, ja hyvän tutkimuksen tavoin teos herättää myös lisäkysymyksiä. Päivi Pihlajan teos on keitetty runsaista aineksista ja kohdetta oivaltavasti ja rakkaudella tarkastellen!

– MAIJA KALLINEN

Venäläisen Itä-Karjalan löytäminen

A. M. Paškov: Karelskije prosvetiteli i krajevedy XIX – natsšala XX veka [Karjalaiset valistajat ja kotiseuduntutkijat 1800-luvulta 1900-luvun alkuun]. Izdatelstvo PetrGU. 2010. 446 s.

Itä-Karjalan rooli suomalaisen kansallisen identiteetin nousussa oli erittäin suuri. Jo kansallisromantiikan synnyn aikana Karjalasta tuli suomalaiseen kansalliseen identiteettiin liittyvä symboli. Kansallisen

romantiikan kukoistuskaudella Itä-Karjalaa pidettiin Kalevalan, kaikkien aidoimman suomalaisuuden kotimaana. Itäkarjalaisia koskevaa tutkimusta ja ennen kaikkea erilaisia tutkimusmatkoja heidän alueelleen alettiin tehdä jo 1700-luvun lopulla. 1890-luvulla syntynyt karelianismi-liike, jota Hannu Sihvo on perinpohjaisesti tutkinut monografiassaan Karjalan kuva, loi erittäin suotuisan pohjan Itä-Karjalan tutkimukselle.

Jos Suomessa Itä-Karjalaa tutkittiin innokkaasti melkein koko 1800-luvun ajan, niin Venäjällä tämä alue ja siellä asuva kansa ei herättänyt vastaavaa kiinnostusta. Itä-Karjalaa pidettiin pitkään yhtenä Venäjän sisäpoliittisesti ongelmattomimmista alueista, joten sen tutkimista ei pidetty kovin tärkeänä. Jokainen tutkija, joka meidän aikanamme pyrkii perehtymään Itä-Karjalan historiaan ja kulttuuriin tietää, että venäläinen historiografia teemasta on monta kertaa suppeampi ja köyhempi kuin suomalainen.

Kuitenkin Petroskoin yliopiston historian tiedekunnan dosentti, Venäjän vallankumousta edeltävän historian laitoksen johtaja Aleksandr Paškov on asettanut päämääräkseen osoittaa, että venäläinen Itä-Karjalan tutkimus 1800-luvulta 1900-luvun alkuun ansaitsee tarkempaa mielenkiintoa. Ensimmäisen kerran on yhteen monografiaan koottu tietoa kaikista tärkeimmistä Itä-Karjalaa koskevista tutkimuksista ja pyritty tekemään yleistyksiä eri tutkijoiden ja kotiseuduntuntijoiden näkemyksistä. Päämäärä, jonka Paškov on asettanut itselleen, ei ole helppo: tutkimukset ovat luonteeltaan ja tasoltaan hyvin erilaisia ja teosten tematiikka on monenkirjavaa, ja kaiken lisäksi alue koostui kulttuurisesti, kielellisesti ja etnografisesti erilaisista osista. Kuitenkin monografian tekijä on laatinut historiallisen kehityksen kaavan ja tehnyt mielenkiintoisia johtopäätöksiä.

1700-luku, joka Venäjän historiassa on verrattavissa Keski-Euroopan renessanssiaikaan, oli luonnon- ja maantuntemuksen sekä eri tieteiden innostuneen tiedostamisen ja tieteellisen havainnoinnin aikaa. Venäläiset alkoivat tutkia ja, voi sanoa, myös luetteleida omaa maataan. Pietari Suuren ajoista alkaen järjestettiin tieteellisiä retkiä, joiden päämääränä oli maan eri alueiden topografian sekä niiden hyödyllisten kaivannaisten ja taloudellisten mahdollisuuksien kuvailu. Alkuvaiheessa tietojen kerääjiä paikalliset kansanheimot eivät paljoa kiinnostaneet ja näiden esittelyt olivat hyvin kaavamaisia.

Paškovin mukaan Venäjän fennougristiikka syntyi 1800-luvun ensimmäisellä kolmanneksella, ja tähän prosessiin vaikuttivat eurooppalaisen fennougristiikan kehitys sekä Nikolai Karamzinin kirjoittaman moniosaisen Venäjän historian ilmestyminen; jälkimmäisellä oli voimakas vaikutus venäläisten käsityksiin historiasta. Ei ole ihme, että Paškov kutsuu Andreas (A. J.) Sjögreniä venäläisen fennougristiikan perustajaksi; häntä pidetään sekä Suomessa että Venäjällä ”omana” tutkijana. Ja vaikka Paškovin monografiassa ei mainita Sjögrenin tuotannon merkitystä suomalaiselle fennougristikalle, on aivan varmaa, että nimenomaan tämä tutkija antoi syyksien molempien maiden suomalais-ugrialaisten kansojen tutkimukselle. Mutta kun Suomessa Sjögrenin perintö liittyi osaksi täysiarvoista tieteenhaaraa, niin Venäjällä tämä tieteenala jäi miltei kehittymättä 1800-luvulla. Ja luultavasti juuri tämä seikka sekä Suomen ruhtinaskunnan kuuluminen 1800-luvulla Venäjän imperiumiin antoi Paškoville idean lisätä venäläisten fennougristien ryhmään myös sekä Elias Lönnrot että M. A. Castrén. Mutta vaikka ensimmäinen heistä oli valittu Venäjän tiedeakatemian kunnia-akateemi-

koksi ja toinen teki tutkimusretkiä Venäjän tiedeakatemiaan rahoitukseksi, niin kumpaakaan ei voi pitää venäläisenä tiedemiehenä. Lönnrotin ja Castrénin tutkimukset olivat osittain tunnettuja venäläisten tutkijoiden keskuudessa, ja niitä käännettiin ja julkaistiin venäjäksi. Kuitenkin heidän tuotantonsa oli monia vuosia lähes tuntematon niille Venäjän kulttuurihenkilöille, jotka pyrkivät tutkimaan ja kuvailemaan itäkarjalaisia.

Kiinnostus itäkarjalaisiin oli Venäjällä tietenkin paljon heikompa kuin Suomessa. Se ei pohjautunut kansallisiin ideaaleihin vaan valtion ja kirkon käytännöllisiin tarpeisiin. Paikalliset virkamiehet huomasivat 1800-luvun alussa, että venäjän kielellä oli hyvin vaikea tulla toimeen kaivosteollisuudessa työskentelevien karjalaisten talonpoikien kanssa, ja Venäjän valtiovainministeri käski kerätä tietoja paikallisesta talonpoikaistosta. Niinpä vuonna 1829 valmistui ensimmäinen tiedonanto Petroskoin kihlakunnan karjalaisväestön määrästä ja kielitaidosta. Vähän myöhemmin paikallinen piispa ja synodi olivat huolissaan vanhauskoisuuden leviämisestä karjalaisten keskuuteen, ja niinpä synodin käskystä järjestettiin vuonna 1836 Aunuksen hiippakunnan karjalaisten täydellinen väestölaskenta. Tuolloin itäkarjalaisissa seurakunnissa oli yhteensä yli 58 000 karjalaista. Samalla kävi selväksi, että suurin osa heistä ei osannut venäjää, joten Petroskoin pappisseminaarissa alettiin pitää karjalan kielien kurssia.

Kaikkien Aunuksen kuvernementin karjalaisten väestönlaskenta suoritettiin vähän myöhemmin, 1840-luvulla, ja tällä kertaa tilaajana oli keskusvalta. Imperiumin sisäinen inventaario jatkui, ja Venäjän maantieteellinen seura tilasi Venäjän Tiedeakatemiaan kirjeenvaihtajajäseneltä Pjotr Köppeniltä Venäjän eurooppalaisen osan etnografisen kartan laatimisen. Tie-

deakatemia lähetti vuonna 1840 kuvernöörille ehdotuksen suorittaa kuvernementin ei-venäläisten asukkaiden laskenta. Aunuksen kuvernöörin Hristofor Povalošveikovskin vastaus oli hyvin merkillepantava: kuvernementissa ei ole vierasheimoista väestöä! Näin yhdellä lauseella pyyhittiin melkein kuusikymmenentuhantinen karjalainen väestö sekä melkein yhdeksäntuhatta vepsäläistä pois Aunuksen kuvernementin kartalta. Tämä surkuhupaisa tapaus kuvaa hyvin näytävästi paikallisvaltojen suhtautumista vähemmistöihin. Vain suurella vaivalla saatiin paikallisille virkamiehille selitettyä tiedeakatemiaan tehtävä, ja vasta vuonna 1850 saatiin tiedonanto Aunuksen kuvernementin ei-venäläisestä väestöstä. Paitsi tietoja karjalaisten, vepsäläisten ja suomalaisten määrästä raportissa kerättiin paljon etnografista tietoa, minkä johdosta tämä lopullinen raportti oli ensimmäinen kuvernementin vähemmistökansoja koskeva tutkimus. Köppenin kartta ilmestyi seuraavana vuonna.

1830-luvulta lähtien Venäjällä alkoi kehittyä kotiseutututkimus, josta tuli muutamiksi vuosikymmeniksi miltei ainoa itäkarjalaisia koskeva tutkimushaara. Paikalliset omatoimiset tutkijat (opettajat, papit, virkamiehet jne.) eivät tienneet mitään fennougriinista saavutuksista ja tekivät enimmäkseen konkreettista ja empiiristä tutkimusta ilman minkäänlaista tieteellistä pohjaa. Paškov esittelee muutamien harrastelijatutkijoiden töitä kertoen jokaisesta seikkaperäisesti. Aunuksen kuvernementin karjalaisista kirjoittivat eri aikoina opettajat Aleksandr Lastotškin, Konstantin Petrov, Pavel Pokrovski ja Nikolai Leskov, virkamiehet Vasili Daškov ja Aleksandr Ivanov sekä kirkkoherra Viktor Krohin. He keräsivät karjalaisten historiallisia kertomuksia, lingvististä materiaalia, tietoja arkielämästä ja kansanarkkitehtuurista, uskonnoista ja

menoista, puvuista ja ruoasta. Niiden oma-aloitteisten tutkijoiden lista ei ole täydellinen, muutamia nimiä puuttuu, mutta tässä kirjan osassa enemmän hämmentää toinen seikka: jostain syystä monografian tekijä on ottanut tutkimuksen piiriin ainoastaan Aunuksen karjalaiset. Aleksandr Paškovin tutkimuksen ulkopuolelle jäi kokonaan Vienan Karjala, jonka väestö oli myös muutamien venäläisten harrastelijoiden tutkimuksien kohteena, erityisesti 1900-luvun alussa, kun ”suursuomalaisuuden” uhka vilkastutti kiinnostusta vienankarjalaisiin.

Sen sijaan Paškov ottaa mukaan sellaisia harrastelijoita, joiden tutkimuskohteena oli Laatokan Karjala, joka kuului silloin Suomen suuriruhtinaskuntaan. Siten viides luku on kokonaan omistettu ”koti-seutututkijalle ja Laatokan Karjalan valistajalle”, Salmassa syntyneelle Jegor Tihonoville, joka etnografisten tutkimustensa ohella kävi aktiivista taistelua Laatokan karjalaisten kulttuurillista suomalaistumista vastaan. Tihonovin värikäs hahmo on itsessään hyvin mielenkiintoinen, mutta sitä, miksi Tihonov on otettu mukaan juuri tähän monografiaan, pitäisi ainakin selittää lukijalle samoin kuin kysymystä, miksi Vienan Karjalan tutkijat on unohdettu.

Muutenkin voi todeta, että Aleksandr Paškovin kirjan viimeiset luvut on omistettu tutkijoille, jotka olivat samalla aktiivisia yhteiskunnallisia vaikuttajia. Paitsi Tihonovia tähän ryhmään kuuluu Miron Smirnov, aktiivinen taistelija Itä-Karjalan modernisoinnin puolesta sekä ”suursuomalaisuuden” vastustaja Viktor Krohin. Molemmat, kuten myös Tihonov, olivat karjalaisia ja asuivat Suomessa. Smirnov ja Tihonov olivat ammatiltaan yrittäjiä, Krohin oli kirkollinen vaikuttaja ja pappi. Jos Smirnov unelmoi Itä-Karjalan taloudellisesta kehityksestä, niin Krohinin ”Karjalaisen historiaa” ei voi pitää tieteelli-

senä vaan ennen kaikkea ideologisenä teoksena, jonka päätarkoituksena oli karjalaisten venäläistämisen tarpeellisuuden perustelemisen. Hänen argumentaatiojärjestelmiinsä kannattaa tutustua nimenomaan 1900-luvun alun suomalais-venäläisen ideologisen ”Karjalan puolesta” -taistelun kautta.

Aleksandr Paškovin teos on merkittävä ja hyödyllinen siksi, että siinä esitellään ensimmäistä kertaa yksien kansien sisällä Itä-Karjalan (suurimmalta osin Aunuksen Karjalan) tutkijoita ja kerrotaan heistä henkilöinä sekä esitellään heidän tutkimustuloksiaan. Kirjassa osoitetaan, mistä ”venäläisen Itä-Karjalan löytämisessä” oli kyse: tilastollisista tiedoista, jotka vastasivat valtiovallan käytännön haasteisiin kotiseutututkimuksessa, ja teoksista, joilla otettiin osaa ajan ideologisiin ja yhteiskunnallisiin kamppailuihin. Teoksen heikkouksia ovat kuitenkin muutamien tärkeiden Aunuksen Karjalan tutkijoiden nimien sekä koko Vienan Karjalan tutkimuksen kuvauksen puuttuminen. Teos näyttää jälleen kerran venäläisen ja suomalaisen fenougristiikan tutkimuksen eriytymisen, sillä molemmien puolin tutkijat eivät tienneet rajantakaisten kollegojensa saavutuksista. Oli kohtalon ivaa, että suomalaisten karjalaisia käsitelleet teokset olivat tuttuja ainoastaan ”suursuomalaisuutta” vastaan taistelleelle Viktor Krohinille. On toivottavaa, että kahden historiografian välinen kiulu supistuisi meidän aikamme. Tässä Paškovin teos luo yhden monista silloista kahdenmaan tutkimuskoulukuntien välille. Siten tutustuminen tähän teokseen on välttämätöntä suomalaisille Itä-Karjalan tutkijoille.

– MARINA VITUHNOVSKAJA-KAUPPALA

Sahaparonien paluu

Markku Kuisma: Saha. Tarina Suomen modernisaatiosta ja ihmisistä jotka sen tekivät. Silta, 2011. 235 s.

Markku Kuisma palaa uusimmassa teoksessa *Saha – tarina Suomen modernisaatiosta ja ihmisistä jotka sen tekivät* oman lempilapsensa, eli Suomen metsäteollisuuden historian pariin. Kirja pitää sen minkä otsikossaan lupaa. Se on kompakti, populaaristi kirjoitettu yleisesitys siitä, miten puun sahauksesta tuli vähitellen Suomen suurin vientiteollisuusala, joka lopulta tahditti koko muun yhteiskunnan kehitystä.

Teos jakaantuu kronologisesti kolmeen osaan: muutospaineisiin, käännteeseen ja sahateollisuuden läpimurtoon. Ensimmäisessä osassa Kuisma osoittaa, kuinka Suomen sahateollisuuden edellytykset syntyivät osana kansainvälisten markkinoiden muutosta, joka sai alkunsa Britannian vapaakauppapyrkimyksistä. Puutavaran viennin rajoitusten ja tullien asteittainen poistaminen ei kuitenkaan yksinään riittänyt, vaan lisäksi tarvittiin uusia teknologisia edistysaskeleita tuotannon, tiedonkulun ja liikenteen parissa sekä yrittäjiä, jotka ottivat nämä käyttöön omassa liiketoiminnassaan.

Suomessa nämä pioneirit, jotka rohkeasti lähtivät uudistamaan vanhaa esiteollista kustannusjärjestelmäänsä, löytyivät kauppahuoneiden omistajista. Kauppahuoneiden vientikauppa oli aikaisemmin perustunut talonpoikien tervanpolttoon ja käsisahaukseen. Nyt uusi teknologia, vesisaha, mahdollisti pääoman, raaka-aineiden ja työvoiman keskittämisen tuotantolaitoksiin, jotka edustivat samalla korkeampaa jalostusastetta ja huomattavasti laajamittai-

sempaa tuotantoa. Edistyksen jarruksi muodostuivat senaatin pelko Suomen metsien loppumisesta ja sen seurauksena säädetty sahauskiintiöt.

Kääntekehti uutta suurteollisuutta syntyi lopulta poliittisella päätöksellä. Valtio omisti valtaosan suomalaismetsistä, jotka eivät kuitenkaan tuottaneet juuri mitään. Tähän haluttiin nyt muutost. Valtion kassan vaurastuttaminen edellytti puun hinnan nostamista lisäämällä metsätuotteiden kysyntää. Tämä puolestaan edellytti sahateollisuuden vapauttamista säännöstelyn kahleista. Ennen sahateollisuuden lopullista läpimurtoa oli ratkaistava tuotantoa hidastanut kuljetusongelma. Jokiuitot, Saimaan kanava, rautatie, höyrylaivat olivat innovaatioita, jotka kaikki osaltaan vaikuttivat sahateollisuuden tuotantoprosessin tehostumiseen. Matka metsästä ostajalle oli nimittäin vuosien mittainen taival, josta erilaisten laatuongelmien takia kärsivät sekä puun ostajat että jatkuvasti muuttuvien hintojen seurauksena myös kotimaiset sahapatruunat. Höyrysahauksen yleistyessä sahalaistokset siirtyivät sisämaasta suurten jokien suulle ja rannikolle, josta puolestaan oli hyvät laivayhteydet maailmanmarkkinoille. Lennätinteknologian kehitys puolestaan mahdollisti yhä nopeamman tietonsiirron maiden ja lopulta jopa eri mantereiden välillä. Kaikesta tästä huolimatta murros ei tapahtunut yhden yön aikana, vaan kyse oli vuosikymmenten mittaisesta prosessista, jonka moottorina olivat ulkomaista teknologiaa ja tietotaitoa suomalaisiin oloihin sovelletaneet sahayrittäjät.

Lopullinen läpimurto sahateollisuudessa koettiin vasta kahden ankan kriisin jälkijunassa 1800-luvun jälkipuoliskolla. Maata koettelivat ensin nälkävuodet ja sen jälkeen New Yorkista alkunsa saanut talouslama, joka verotti vientivetoista sahateollisuutta an-

karalla kädellä. Kuisma osoittaa, että koettelemukset vahvistivat ja pakottivat suomalaisen sahateollisuuden käymään läpi rakenneuutoksen, joka myöhemmin kantoi jälleen hedelmää. Yrittäjät ja teknologia ovat Suomessa olleet vuosien saatossa tuontitavaraa. Tämä pätee myös sahateollisuuteen, joka kasvaakseen tarvitsi ulkopuolisia virikkeitä, yrittäjiä ja ennen kaikkea taloudellisia voimavaroja. Tästä huolimatta suorat ulkomaiset investoinnit suomalaisen sahateollisuuden kehitykseen jäivät lopulta merkitykseltään varsin vähäisiksi. Sen sijaan huomattavasti suurempi merkitys kehityksen kannalta oli ulkomailta hankituilla koneilla ja tietotaidolla. Pudotuspelin voittajiksi eivät valikoituneet ulkomaiset tai kotimaiset spekulantit, jotka nousukauden myötä olivat ilmestyneet alalle, vaan perinteiset kauppahuoneet, joiden rahoituspohja ja useiden sukupolvien ajan vahvistunut, keskinäiseen luottamukseen perustunut liikeverkosto kesti myös kansainvälisten markkinoiden heilahelut.

Kuisman kirjoitustyylillä on oiva esimerkki siitä, miten historiantutkimusta tulisi popularisoida suuremmalle yleisölle. Teos ei sinänsä sisällä paljoakaan uutta, vaan toistaa pitkälti samoja asioita kuin esimerkiksi Kuisman aikaisempi teos *Metsäteollisuuden maa*. Tästä huolimatta Saha antaa erittäin hyvän ja asiantuntevan yleiskuvan siitä, miten pitkä ja monitahoinen kehitysprosessi sahateollisuuden synty itse asiassa oli 1700–1800-lukujen suomalaisessa yhteiskunnassa. Lisäksi on sanottava, että kirjoittaja onnistuu, ikään kuin rivien välissä, tarjoamaan pureskeltavaa myös asiaan enemmän vihkiytyneille lukijoille. Lisäksi kirjan lukuisat esimerkit nostavat erilaisten rakenteellisten muutosten takaa esiin niitä yksittäisiä metsäteollisuusyrittäjiä, jotka lopulta toimivat kaiken keskiössä.

Kaiken kaikkiaan Kuisman kirja tarjoaa valaisevan kuvauksen siitä, miten pieni ja syrjäinen Suomi liitettiin osaksi maailmantaloutta ja kuinka maan johtavaksi kasvaneella teollisuudenhaaralla on ollut oma tärkeä osansa suomalaisen yhteiskunnan rakentajana. Kirja tarjoaa myös lyhyen katsauksen siihen, mitä metsä- ja sahateollisuudessa tapahtui 1900-luvun alussa. Samalla se antaa lukijoilleen viitteen siitä, että tälle tutkimukselle on luvassa jatko-osa, kemiallisen puunjalostuksen läpimurrosta – ja mielestäni sitä myös kannattaa odottaa.

– JARKKO KESKINEN

Opiskelijoiden koti

Uusi ylioppilastalo. 100 vuotta Helsingin sydämessä. Toim. Jari Eerola. Gaudeamus, Helsinki University Press, 2010. 300 s.

Helsinki on ollut 1820-luvun lopulta lähtien opiskelijoiden kaupunki. Yliopisto professoreineen, opiskelijoineen ja traditioineen on liittynyt keskeisellä tavalla Helsingin kaupunkikuvaan. Helsinki sai akatemian mukana ylioppilaat, jotka toivat mukanaan vanhaa ja loivat Helsingissä uutta opiskelijakulttuuria. Ylioppilaiden tarpeisiin perustettiin ravintoloita ja kahviloita, ja ylioppilaat tarvitsivat asuntoja ja monia muita palveluja. Ylioppilaisnivismut vaihtuivat aikanaan valkolakkeihin. Helsinki oli pitkään Suomen ainoa yliopistokaupunki. Yliopistolaitoksen laajetessa akateemiset traditiot ovat siirtyneet pääkaupungin ulkopuolelle, mutta mikään muu kaupunki ei ole samalla tavalla opiskelijoiden kaupunki kuin Helsinki. Yksi näkyvä esimerkki ja todistus Helsingistä opiskelijoiden omana kaupunkina

on runsaat sata vuotta sitten valmistunut Uusi ylioppilastalo – talo, jonka opiskelijat itse rakennuttivat Helsingin ydinkeskustaan nykyisen Mannerheimintien varrelle.

Uuden ylioppilastalon satavuotista historiaa juhlistettiin syksyllä 2010 julkaisemalla Jari Eerolan toimittama teos *Uusi ylioppilastalo: 100 vuotta Helsingin sydämessä*. Teos tuo oman lisänsä Helsingin yliopiston opiskelijoiden historiaan, joka on kaiken kaikkiaan ollut vuosikymmenten ajan laajan tutkimustyön kohteena. Helsingin yliopistolla on kolmiosainen 1990-luvulla ilmestynyt historia-teos. Samoin ylioppilaskunnan historia on ollut laajan tutkimustyön kohteena. Ylioppilaskuntien historiaa on ilmestynyt 1900-luvun alkupuolelta lähtien. *Ylioppilaslehti* on ollut ja on jälleen tutkimuksen kohteena.

Arkkitehtonisesti merkittävä ja kaupunkikuvan kannalta keskeinen rakennus on saanut näyttävän ja itsensä näköisen historiateoksen. Lukijan huomio kiinnittyy ensimmäisenä teoksen kauniiseen ulkoasuun, joka ensilehdiltä kuvien, taiton, värityksen ja kirjaintyöiden huolellisella suunnittelulla ja valinnalla johdattaa lukijan sisään rakennukseen. Teos rakentuu toimittajan laatiman johdannon ohella viidestä luvusta, joilla jokaisella on oma kirjoittajansa. Ilmeisesti teoksessa on haluttu häivyttää artikkelikokoelman luonnetta, koska sisällysluettelossa ei ole lukujen otsikoiden yhteydessä mainittu kirjoittajia. Sen sijaan kirjoittajien nimet löytyvät heidän osuutensa alusta.

Uusi ylioppilastalo -teos on ennen kaikkea opiskelijoiden ja opiskelijatoiminnan historiaa. Toimittaja rakentaa johdannossa kontekstia kertomalla, millaiseen kaupunkiin ylioppilaat 1820-luvun lopulla tulivat ja luonnehtimalla lyhyesti Helsingin kehitystä opiskelijoiden kaupunkina. Johdannossa myös esitellään kirjan viisi varsinaista kä-

sittelylukua. Teoksen alkuluvuissa keskiössä ovat talon rakennuttajat, ylioppilasaktiivit, jotka 1900-luvun alussa uskaltautuivat ottamaan riskejä ja näkivät tällaisen uudisrakennuksen tuomat mahdollisuudet ylioppilaskunnan toiminnalle. Mielenkiintoinen yksityiskohta on, että hanke lähti liikkeelle osakunnasta ja naispuolisen ylioppilaan, turkulaisen Alina Mattsonin, ideoina.

Lukujen otsikot ovat onnistuneita. Ne luonnehtivat osuvasti talo syntyyprojektiä ja talon funktiota. 1900-luvun alussa ison talon rakentaminen Helsingin keskustaan oli miljoona-afääri. Tästä kirjoittaa Olli Matikainen. Taidehistorioitsija ja erityisesti naisarkkitehtejä tutkinut Renja Suominen-Kokkonen on perehtynyt rakennuksen arkkitehtoniseen kokonaisuuteen. Erityisen antoisaa luettavaa on analyysi Wivi Lönnin ja Armas Lindgrenin yhteistyöstä talon suunnittelun eri vaiheissa. Arkkitehtikilpailua ja talon suunnittelutyön vaiheita havainnollistaa loistava kuvitus.

Luvussa Vapaa-ajan tiedekunta – aktiivista opiskelijaelämää omassa talossa kerrotaan, mitä kaikkea talossa on tehty ja ketkä siellä ovat asuneet. Luvussa tarkastellaan opiskelijaelämää, niin juhlaa ja arkea, erityisesti osakuntatoiminnan näkökulmasta 1910-luvulta 2000-luvulle asti. Tämä noin 60 sivun laajuinen luku antaa värikkään kuvan helsinkiläisestä opiskelijaelämästä. Alkupuoli ja erityisesti sotavuosia edeltävä jakso luottaa syvemmälle opiskelijoiden ja heidän talonsa elämään. Paljon näinä vuosina on tapahtunutkin. Kielto-laki ei raitistanut opiskelijoiden juhlia. Sotavuosina toiminta aluksi hiljensi mutta synnytti myös uudenlaista toimintaa.

Uuden ylioppilastalon yritystointa on analysoinut Jouni Yrjänä, ja teoksen päättää Mikael Sundmanin artikkeli, joka tarkastelee ylioppilastaloa Helsingin keskustan sydämessä. Erityisesti tämä

osuus rakentaa uuden ylioppilastalolle laajan kontekstin tarkastelemalla Helsingin ydinkeskustan kaupunkirakenteellista kehitystä.

Lukujen yhteyteen on liitetty kaikkiaan 18 noin sivun laajuista tietolaatikkoa, jotka kertovat talon vaiheisiin liittyvistä mielenkiintoisista yksityiskohdista. Oman laitikon ovat saaneet ansaitusti esittäneet, joita luonnehditaan osakuntien äiteinä. Samoin talon toimintaa elokuvateatterina kuvataan kaikkiaan neljässä tietolaatikossa.

Kaikki teoksen artikkelit ovat asiantuntevasti kirjoitettuja. Pääsääntöisesti ne muodostavat jäsentyneen ja yhtenäisen kokonaisuuden. Muutamat pienehköt tyyliseikat kuitenkin himmentävät kokonaisuutta. Työnjakoa lukujen ”Miljoona-afääri” ja ”Osakuntien koti” välillä olisi voinut täsmentää. Erityisesti näissä alkupuolen luvuissa on toistoja, jotka liittyvät ennen kaikkea talohankkeen syntyideaan ja rakennusprojektin käynnistämiseen. Teoksessa nostetaan esiin mielenkiintoisia tapauksia ja henkilöitä, ja yksityiskohdat rikastavat kerrontaa. Teoksen laajin luku käsittelee osakuntatalon toimintaa liikeyrityksenä. Tässä osuudessa olisi voinut pohtia muunlaista vaihtoehtoa kronologiselle esitykselle. Esimerkiksi taloon liittyvä majoitus- ja hotellitoiminta olisi voitu käsitellä alusta loppuun yhtenä kokonaisuutena. Lisäksi koko liiketointa olisi voinut pohtia syvällisemmin, kuten sitäkin mitä talo kokonaisuutena merkitsi Helsingin Yliopiston Ylioppilaskunnalle. Tämä luku on kuitenkin täynnä mielenkiintoisia tapauksia, jotka liittyvät keskeisesti Helsingin historiaan. Mainioita esimerkkejä ovat Kössi Koskisen kansanravintola ja hotelli Hansan värikäs historia.

Erityisesti tässä teoksessa kuvitus on tärkeä. Kuvia on paljon, ja ne täydentävät tekstiä, mutta samalla ne kertovat omaa tarinaansa. Kuvitusta hankittaessa ja valittaessa on käytetty runsaasti mieli-

kuvitusta. Johdantoluku alkaa aulakuvasta, josta ikään kuin lähde-tään nousemaan sisään rakennukseen, osakuntaportaaseen eli Arappuun. Teoksessa on paljon asemapiirustuksia, tonttikarttoja ja liitteenä Armas Lindgrenin ja Wivi Lönnin pääpiirustukset vuodelta 1908. Kunkin aikakauden toimintaa ja liikkeitä havainnollistavat lehti-ilmoitukset, ruokalistas, pääsyliput ja ohjelmalehtiset.

Jouko Kokkonen tekee omassa osuudessaan yhteenvedon toteamalla, että Uuden ylioppilastalon menneisyys koostuu lukemattomista pienistä tarinoista. Talo on ollut helsinkiläisopiskelijoiden vapaa-ajan kiintopiste ja ”vapaa-ajan tiedekunta”, jossa nuoret aikuiset ovat etsineet itseään ja toisiaan. Kokonaisuutena teos onnistuu hyvin kertoessaan näitä pieniä ja vähän isompiakin tarinoita.

– MERVİ KAARNINEN

Kansalliset vähemmistöt ja Weimarin perustuslain synty

Kari Alenius: Compromise solutions through careful consideration. The development of the legal status of national minorities in Germany, 1918–1919. Pohjois-Suomen historiallinen yhdistys ry, 2011. 237 s., kuvitettu.

Miljoonien kuolonuhrien ohella ensimmäinen maailmansota johti Euroopassa myös hallitsijahuoneiden kaatumiseen, uusien valtioiden syntyyn sekä valtiollisten rajojen uudelleen piirtämiseen. Osin viimeksi mainittu oli seurausta uu-

sien valtioiden tunnustamisesta, osin väestön etniseen rakenteeseen perustuvista rajamuutoksista. Maailmansodassa tappiolle jääneistä Saksasta, Itävallasta ja Unkarista tehtiin vastuullisia sodan syyttymiseen ja samalla myös oikeutettiin näiden kustannuksella tapahtuvat rajojen siirrot.

Ensimmäinen maailmansota kuuluu 1900-luvun osalta kiistatta eniten erilaista tutkimuskirjallisuutta synnyttäneiden historiallisten tapahtumasarjojen kärkijoukkoon. Maailmansodan päättymistä seuranneiden runsaan 90 vuoden aikana lähes kaikki keskeinen on jo ennättänyt päätyä tutkimuksen kohteeksi. Saksan tapauksessa keisarikunnan luhistuminen syksyllä 1918, siirtyminen monarkiasta demokratiaan, ja Weimarin tasavallan synty vuonna 1919 kuuluvat kaikki aikakauden tutkituimpiin aihepiireihin.

Kaikkea tähän liittyvää ei ole silti tutkittu, tai sitten sitä on sivuttu aikaisemmassa tutkimuksessa vain pintapuolisesti. Tähän laiminlyötyyn tematiikkaan kuuluu myös vähemmistökansallisuuksien huomioiminen Weimarin tasavallan perustuslaissa ja yleensäkin kansallisten vähemmistön oikeudellinen asema vuonna 1919 pystytyn uuden demokraattisen Saksan lainsäädännössä. Edellä mainittua puutetta korjaa nyt Kari Alenius teoksellaan *Compromise solutions through careful consideration. The development of the legal status of national minorities in Germany, 1918–1919*.

Alenius käsittelee tutkimuksessaan kansallisten vähemmistöjen huomioimista Saksan loppusyksyn 1918 poliittisessa keskustelussa, vähemmistöjen asemasta uudessa perustuslaissa vuodevaihteessa 1918–1919 esitettyjä luonnoksia sekä kysymyksestä vuoden 1919 perustuslakia säätävässä kansalliskokouksessa käytyä keskustelua.

Kansallisten vähemmistöjen osuus Saksan vuoden 1918 väes-

töpohjasta ei ollut kovin merkittävä, yhteensä noin seitsemän prosenttia. Tästä hieman alle kuusi prosenttiyksikköä koostui puolalaisista, noin yksi prosenttiyksikkö juutalaisista ja vajaa prosenttiyksikkö kaikista muista yhteensä. Näin ollen on ymmärrettävää, että vuodenvaihteen 1918–1919 sekasortoisessa tilanteessa kysymys kansallisten vähemmistöjen asemasta ei ollut maan keskeisimpiä ongelmia. Täysin merkityksetön kysymys ei kuitenkaan ollut. Saksa oli allekirjoittanut marraskuussa 1918 aseleposopimuksen presidentti Wilsonin 14 kohdan ohjelman vaatimukset tiedostaen. Koska eräs keskeisimmistä vaatimuksista oli kansojen itsemääräämiskeuden tunnustaminen ja tästä aiheutuvat rajojen siirrot, niin oli täysin selvää, että sotaa edeltäneeseen Saksaan vanhoine rajoineen ei ollut enää paluuta.

Alenius osoittaa tutkimuksessaan, kuinka kansallisten vähemmistöjen asema muuttui Saksassa vuosina 1918–1919 hyvin selvästi. Valtaosa Saksan poliittisesta eliitistä hyväksyi vähä vähältä näkemyksen siitä, että vähemmistöille tulisi taata lainsäädännössä järkeviksi katsotut perusoikeudet. Tähän liittyneet päätökset tehtiin sekä kansallisella tasolla että Saksan valtioissa kesän 1919 loppuun mennessä. Vaikka Alenius nostaakin muutoksiin vaikuttaneiden tekijöiden joukkoon moraalikysymykset, muutoksillahan pyrittiin tekemään oikeutta kansallisille vähemmistöille, näkee hän Saksan vuosien 1918–1919 kansallisten vähemmistöjen asemaan liittyneiden päätösten takana vaikuttaneen myös Saksan oman edun tavoittelun: tyytyväiset kansalliset vähemmistöt eivät pyrkisi saamaan omia asuinalueitaan erotetuksi valtakunnasta. Alueilla, joiden kohtalosta tultaisiin päättämään kansanäänestyksellä, taistelu äänestäjien sieluista tulisi olemaan myös arkitodellisuutta. Pienen mutta ak-

tiivisen vaikuttajajoukon työn tuloksena Weimarin tasavallan perustuslaki sai kansallisten vähemmistöjen aseman turvaavan pykälän 113, jossa valtakunnan vieraskielisille yhteisöille turvattiin oikeus käyttää omaa äidinkieltään heidän omaan kansalliseen identiteettiinsä, erityisesti koulutukseen, paikallishallintoon ja oikeuslaitokseen liittyvissä yhteyksissä.

Alenius arvottaa Weimarin tasavallan vähemmistöpolitiikan eurooppalaisittain keskikastiin. Muutamissa valtioissa, kuten Virossa ja Tšekkoslovakiassa, kansallisille vähemmistöille taattiin laajempiakin oikeuksia, mutta monessa maassa vähemmistöjen asema oli ensimmäisen maailmansodan jälkeisinä vuosina samalla tasolla kuin Saksassa. Eräissä Euroopan valtioissa, kuten esimerkiksi Italiassa ja Ruotsissa, asenteet kansallisia vähemmistöjä kohtaan olivat tosin lainsäädännöllisesti Saksaa kriittisempiäkin. Tässä mielessä Saksan vähemmistöpolitiikka ei Aleniuksen mielestä juuri eronnut aikakauden eurooppalaisesta standardista. Huomionarvoisaa Aleniuksen mielestä on myös se, että vuosien 1918–1919 kehityksestä ei voi löytää saksalaisten mentaliteettiin liittyviä pysyviä tai piileviä elementtejä, jotka olisivat jollakin tavoin ennakoineet Saksan poliittisessa ilmastossa kahta vuosikymmentä myöhemmin esiintyvää asennoitumista vähemmistöjä kohtaan.

Aleniuksen tutkimus on sujuvasti esitetty tiivis paketti Weimarin tasavallan vähemmän tutkitusta vähemmistöpolitiikan syntyvaiheesta. Alenius pohjaa työnsä relevanttiin, vankkaan alkuperäisaineistoon, mm. Saksan vuoden 1919 kansalliskokouksen pöytäkirjoihin ja komiteamuistioihin sekä hankkeessa keskeisimmin mukana olleiden ministeriöiden ja poliittisten puolueiden arkistoihin. Yksityshenkilöiden osalta Alenius on käyttänyt myös usein Weimarin perustuslain isäksi kutsutun Hugo

Preußin arkistoa. Aleniuksella on teoksessaan kuvituksen lisäksi myös muutamia Saksan etnisten vähemmistöjen asuinalueisiin liittyviä karttoja. Niitä olisi toivonut olevan enemmänkin.

– EERO KUPARINEN

Virolainen paneurooppalaisuus

Pauli Heikkilä: *Imagining Europe, Imagining the Nation. Estonian Discussion on European Unification, 1923–1957. Turun yliopisto, University of Turku, Annales Universitatis Turkuensis B 335, doctoral thesis 2011. 51 s.*

Heikkilän tutkimus Viron kansainvälisistä suhteista sotien välisenä aikana keskittyy enimmäkseen turvallisuuskysymyksiin ja Viron poliittisen, taloudellisen ja sotilaallisen yhteistyön muotoihin pienten naapurimaiden kuten Latvian ja Suomen kanssa. Ennen Heikkilän väitöskirjaa Virossa käytyä ulkopolitiittista keskustelua paneurooppalaisuudesta ei ole kunnolla tutkittu. Tämä johtuu todennäköisesti siitä, että paneurooppalaisuus ei ollut milloinkaan hallitsevana virtauksena virolaisessa ajattelussa, eikä mikään poliittinen puolue ottanut sitä ohjelmaansa. Virossa oli kuitenkin keskeisiä henkilöitä, joista etenkin diplomaatti Karel Robert Pusta ajoi sinnikkäästi paneurooppalaisuuden ihannetta. Heikkilän työ on kiinnostava myös siksi, että pyrkiessään lisäämään yleistä tietämystä Euroopan integraation varhaisesta historiasta tekijä on valinnut lähtökohdaksi huonosti tunnetun perifeerisen näkökulman.

Heikkilä on tehnyt huomattavan laajan esityön – hän on tehnyt arkihistoriatutkimusta viidessä maassa ja kuudella kielellä. Ja mikä tärkeintä, hän osoittaa tuntevansa todella hyvin kaikki Eestiä koskevat olenaiset lähteet. Lopputulos on vahva empiirinen tutkimus, joka olisi kuitenkin voinut hyötyä käsitteellisesti viitekehystä etenkin Euroopan yhdentymisen käsittelyssä.

Heikkilän väitöskirja koostuu kuudesta artikkelista. Hyvin epäsovinnaisesti hän yhdistää ennen sotia ja jälkeen sotien käydyt keskustelut Euroopan unionista. 1920-luvun lopun ja 1930-luvun alkupuolen käsittely vie väitöskirjasta puolet ja on sen tärkein osa. Heikkilä analysoi paneurooppalaisten aatteiden vastaanottoa Viron lehdistössä ja kiinnittää erityishuomiota joihinkin paneurooppalaisuuden kannattajien pääargumentteihin, jotka hän kytkee alueellisiin suunnitelmiin pienten rajavaltioiden välisestä yhteistyöstä ja vuonna 1930 julkaistun kuuluisan Briandin muistion herättämiin reaktioihin.

Tässä kohtaa on syytä kysyä, kuinka laajaa mielipidettä yksittäisten virolaisten poliitikkojen ja diplomaattien lehtikirjoitukset edustivat. Keskusteltiin Euroopan integraatiosta Viron poliittisissa puolueissa? Tai mitä Viron kulttuurieliitti ajatteli Euroopan yhdentymisestä? Edellä sanotun pohjalta on varsin vaikeaa hahmottaa, kuinka tunnettuja paneurooppalaisia ihanteita ovat ja missä määrin niillä oli kannatusta virolaisessa yhteiskunnassa.

Toisen maailmansodan aikaa tutkitaan artikkelissa, joka käsittelee virolaisen maanpaossa eläneen diplomaatin Aleksander Warman Yhdysvaltain hallitukselle esittämää suunnitelmaa demokraattisten maiden unionista sodan jälkeisessä Euroopassa. Kaksi viimeistä artikkelia käsittelevät Viron poliitikkojen sodan jälkeistä toimintaa maanpaossa. Heikkilä osoittaa,

että Viron kansallinen komitea oli poikkeuksellisen aktiivinen jäsenjärjestö European Movement -liikkeessä 1950-luvun alkupuolella. Virolaiset maanpaossa eläneet poliitikot ja diplomaatit eivät siis odottaneet vain sympatiaa ja poliittista tukea vaan myös pitivät Baltian kysymystä aktiivisesti esillä tavoitteenaan Baltian maiden itsenäisyyden palauttaminen.

Heikkilä väitöskirja tuo esille huomattavan määrän uutta tietoa sekä poliittisesta ajattelusta sotien välisessä Virossa että sodan jälkeisen Viron pakolaishallituksen näkemyksistä ja toiveista. Monografiassa irrallisten osien punomisen yhtenäiseksi kokonaisuudeksi olisi kuitenkin onnistunut paremmin. Vaikka käsitelty aikakausi on suhteellisen lyhyt, sen aikana tapahtui radikaaleja muutoksia: parlamentaarisen demokratian kausi 1920-luvulla, autoritääriäinen hallinto 1930-luvulla, Viron valtion tuho Neuvostoliiton toimesta 1940, jota seurasi natsimiehitys Euroopan uuden järjestyksen merkeissä, ja lopulta Viron täydellinen sovjetisointi sodan jälkeen. Näistä väitöskirjan artikkelit tuntuvat tarjoavan vain edustavia tilannekatsauksia, ja yksi aikakausi, Konstantin Pätsin kausi presidenttinä 1934–1940 puuttuu kokonaan.

Yksi Heikkilän tutkimustuloksia on hänen tulkintansa, että virolaisten paneurooppaliikkeen kannattajien aloitteiden vaatimaton menestys heijasteli yleensäkin liittovaltiosuunnitelmien ja -ajatusten vähäistä kannatusta Euroopassa ennen toista maailman sotaa ja sen jälkeisenä aikana. Heikkilä osoittaa vakuuttavasti, että tähän keskusteluun osallistuneet virolaiset tarttuivat innokkaasti liittovaltiosuunnitelmiin ja -aloitteisiin. Näyttää siltä, että verrattuna ruotsalaisiin ja suomalaisiin kollegoihinsa, virolainen poliittinen eliitti oli jossain määrin ennakkoluulottomampaa Euroopan poliittisen ja taloudellisen integraation

suhteen. Virolaisten ajattelua tulevaisuuden Euroopasta motivoivat pääasiassa turvallisuustarpeet, erityisesti pelot, joita Stalinin Neuvostoliiton ja Hitlerin Saksan kasvava vaikutusvalta Itämerellä aiheutti.

– ANDRES KASEKAMP

Juokshautoista jälleenrakennukseen

Antti Palomäki: Juokshautoista jälleenrakennukseen. Siirtoväen ja rintamamiesten asutus ja asutokysymyksen järjestäminen kaupungeissa 1940–1960 ja sen käännteentekevä vaikutus asutopolitiikkaan ja kaupunkirakentamiseen. Tampere University Press, 2011. 513 s.

Antti Palomäen väitöskirjatutkimus käsittelee tärkeää käännekohtaa eli toiseen maailmansotaan liittyvää jälleenrakennusta, siirtoväen ja rintamamiesten asuttamista ja heidän asumisensa järjestämisestä kaupungeissa ajanjaksolla 1940–1960. Noiden sankarillisten vuosien suhteen tutkimuksessa on vielä monia valkoisia, tutkimattomia alueita ja uudelleen tulkinnan paikkoja. Asutus on jättänyt jälkensä: nykyisinkin kaupunkikuvassa arvostettuja ovat yhtenäiset rintamamiestaloalueet puolitoistakerroksine tyypitaloineen, joiden piirustukset ovat aikansa tunnettujen arkkitehtien tekemiä.

Asutopolitiikan historian tutkimuksessa rintamamiesten ja siirtolaisten asuttaminen kaupungeissa on jäänyt sivurooliin, samoin kuin asutustoiminta yleensäkin, huoli-

matta siitä, että se Suomen myöhään kaupungistuu hallitsi pitkään asutopolitiikkaa. Asutopolitiikka oli yksi suomalaisen asutopolitiikan pitkiä ja vahvoja linjoista aina 1950-luvun lopulle, ja vasta teollistumisen toinen aalto siirsi painopisteen kaupunkiin ”suuren muuton” myötä. Palomäki taustoittaa laajalti asutustoimia ja liittää ne maatalouden ohella niin elinkeinojen kehitykseen, asumis- ja kaavoituspolitiikkaan, asutusuunnitteluun ja tyyppitaloihin kuin ajan yhteiskunnallisiin arvoihin ja kiistoihin. Kirjoittaja etsii syitä, miksi jälleenrakennusta Suomessa tarvittiin toisen maailmansodan aikana ja sen jälkeen ja miksi jälleenrakennuksen politiikka suuntautui niin kuin suuntautui.

Palomäen tutkimus perustuu laajaan arkistoon ym. aineistoon sekä tutkimuskirjallisuuteen ja käsittää 19, enimmäkseen laajaa lukua. Näin laajan kokonaisuuden hallinta on haaste niin tekijälle kuten lukijallekin. Tiiviimpi analyysi olisi tuonut keskeiset johtopäätökset ja pohdinnat paremmin esiin.

Kritisoitavaa yhteiskuntatieteilijä löytää etenkin tutkimusasetelmaa pohjustavasta luvusta 1, jossa on tutkimuskysymysten ohella teoreettisia ja metodologisia pohdintoja, lukua olisi voinut selkeyttää ja tiivistää. Teoreettisina lähtökohtinaan Palomäki käyttää polkuanalyysiä, johon kuuluvat jatkuvuuden ohella kriittiset käännekohtat ja *kontingenssin* (Palomäki: yllättävä ja käännteentekevä) käsitettä. Polkuanalyysi sopii hyvin asutustoiminnan samoin kuin asumisen tutkimukseen pitkävaikutteisten instituutioiden ja asutokannan jopa satojen vuosien käyttöön vuoksi. Palomäki ei riittävästi hyödynnä polkuanalyysin tarjoamia mahdollisuuksia analyysissään, vaan sen käyttö jää pinnalliseksi, vaikka kiinnostavaksi yritykseksi. Palomäen kirjan pääansiot löytyvät kuitenkin yksityiskohtaisista empiirisistä luvuista usune, kiin-

nostavine tuloksineen. Ansiokas on myös Palomäen näkökulma jälleenrakennuksen ja asutuksen yhdistämisestä ajankohdan kaupunkisuunnitteluun ja kaupunkirakentamiseen.

Asutustoiminnan taustoituksen Palomäki aloittaa luvussa 2 itsenäisyyden ajan alusta, mikä laajentaa tutkimusta liikaakin. Sodanjälkeisen asutustoiminnan merkitystä korostivat 1930-luvun laman vaikutukset, jotka estivät väestön perheellistymistä ja alensivat syntyvyyttä. Sodanjälkeiseen asutopulaan Suomen väestökeskuksissa vaikutti pommitustuhojen ja siirtoväen ohella myös hyvin vähäinen asutotuotanto 1930-luvulla talouslamassa ja kaupunkien rakennusvarallisuuden ja asutokannan yleinen pienuus. Sodan jälkeiseen asutustoimintaan loi painetta epäitsenäisen perheettömän väestön, niin palkollisten kuin naimattomien, palkatta perheviljelmillä koko ikänsä työskennelleiden sisarusten suuri määrä maaseudulla vielä ennen sotaa, kun mahdollisuutta itsenäisempään elämään ei löytynyt.

Palomäki kertoo yksityiskohtaisesti sodanaikaisista siirtoväen pika-asuttamisen vaiheista aina Itä-Karjalan asutusuunnitelmiin luvuissa 4–8, joiden sinänsä kiinnostava teksti monenkirjavista historian vaiheista laajentaa kokonaisuutta liikaakin. Luvuissa 9 ja 18 kuvataan sodanjälkeistä jälleenrakentamista ohjanneiden kahden lakikokonaisuuden syntyä: vuoden 1945 maanhankintalakia ja vuoden 1949 aravalakeja. Asutopolitiikan kaksijakoisuus, sekä kaupunkien ja maaseudun välinen juopa tulevat esiin rinnakkaisissa järjestelmissä ja niistä käydyissä kiistoissa. Jälleenrakennuksen asutopolitiikkaa suunniteltaessa ei suinkaan eletty konsensusyhteiskunnassa. Palomäki kuvaa hyvin 1940- ja 1950-luvun asutus- ja asutopolitiittisia kiistoja eduskunnassa sekä puolueiden erilaisia int-

ressejä. Esiin tulevat asuntopolitiikan monet keinot kuten sodanai-kainen säännöstely, taloudellinen tuki, kaavoitus sekä rakennus-suunnittelu, tyypitalot ja standar-dointi samoin kuin kansalaisten asevelitoiminta. Vuokrasäännöste-lyn ja vuokra-asuntosijoitusten veronhuojennusten vaikutukset jää-vät syrjään tulkinnoissa, vaikka kumpikin oli tuolloin merkittävä keino. Ne olivat kokoomuksen päättävöiteita, kun maalaisliitto puolestaan suosi asutusta ja va-semmistopuolueet aravalainoi-tusta.

Arvokysymysten keskeisyys tu-lee esiin ratkaisuja analysoitaessa. Rintamiesten tuki oli tarveharkin-taista, maan ja lainojen saanti rajoitettiin ”ruumiillisen työn tekijöi-hin”, ja perheelliset olivat etusijal-la. Vuokralla asunut ja asuva, usein pienituloisempi osa siirtoväestä ja rintamamiehistä jäi tukien ulko-puolelle vastoin tasa-arvoa ja so-siaalipoliittisia tavoitteita. Siirto-väelle annettu tuki liittyi omistami-seen, tätä ei kyseenalaistettu mi-tenkään, ja myös Arava lainoitti alkuvuosina pääosin omistusasun-toja. Vieläkin asunnon omistamisa-ta suositaan, ja perheet ovat asun-topolitiikassa etusijalla perheettä-miin nähden.

Palomäki esittää, että asutustoi-minta loi pohjaa asutuskeskusten institutionaalille politiikalle sitä edeltäen, mutta vaikutus viivästyi. Aravan toiminta oli pitkään väliai-kaista, määrärahat päätettiin vuo-sittain, asuntohallitus vakinaistet-tiin vasta vuonna 1966 ja lakkau-tettiin keskusvirastona vuonna 1993. Nykyistäkin asuntopolitiikan vaihetta voi kuvata väisty-väksi.

Palomäki käsittelee rintamiesten ja siirtolaisten asutus- ja asutokya-symyksen järjestämisestä sekä koko maan tasolla että Lahdessa luvuis-sa 12–16, Helsinkiä kuvataan sup-peammin luvussa 17. Lahden valinta on onnistunut ratkaisu ja jak-sot ovat kirjan kiinnostavinta antia.

Jälleenrakennuksen tarinan kerto-minen Lahden kannalta olisi voinut tiivistää ja jättevöittää kokonai-suutta.

Palomäki kuvaa kaupunkisuun-nittelun ja asutuspolitiikan välisiä ristiriitoja ja vallankäyttöä, sitä kuinka maaseutu takaoven kautta tunkeutui kaupunkiin. Kaupun-kien ja maaseudun välinen intressi-ristiriita punoutui ideologiaan, kuntien kaavoitusvaltaan ja yksityi-seen maanomistukseen ja sen rajoihin, mikä oli ristiriidassa yhtei-sen edun kanssa. Pitkäjänteisempi kaupunkisuunnittelu vaati tuleviin tarpeisiin varautumista, ajankoh-taisen kriisitilanteen, rintamamies-ten ja siirtolaisten asutokysymyksen ratkaiseminen taas ripeyttä. Asutusviranomaisten ja kaupunki-suunnittelijoiden kiistanaiheet esi-merkiksi kaupunkialueiden vuokra- tai omistustonttien käyttämi-sestä ovat mielestäni erityisen kiinnostavia. Kaupunkisuunnitte-lun korostaessa yhteistä etua ja suunnitelmallista maapolitiikkaa, asutustoiminta asetti etusijalle pienomistuksen ja asutus- ja asun-totiloja vaadittiin kaava-alueillekin. Palomäen kuvaamat asuttamisen yhteydet puutarhakaupunkiaat-teeseen ja tyypitaloihin sopivat myös tutkimuksen kokonaisuuteen. Osumia ovat samoin Palo-mäen vetämät linjat asutustoimista ja rintamamiesalueista Suomelle myöhemmin tyypillisiin metsälä-hiöihin.

Suomen agraarinen perintö on vahva, ja 1950-luvun asutustoi-met ovat suunnaltaan poikkeuk-selliset kaupungistuvan Euroopan perspektiivistä. Palomäki korostaa niiden positiivisia puolia, mikä painottuikin tutkimusajanjaksona, mutta aikaansaatu ”huomattava lisäys reaaliomaisuuteen” ei ollut pysyvä. Tämä ei Palomäen arvioi-sa tule mielestäni riittävästi esiin. Maaseudun asutustiloista monet hylättiin asutokäytöstä ja inves-tointien hukkaprocentti oli suuri. Maan hinnan kallistuminen ja

noussut vaatimus- ja kulutustaso voivat väestökeskuksissakin johtaa rintamiestalojen purkuun. Arkisto-lähteiden ohella asutettavien omat kokemukset ja haas-tattelumateriaalin käyttö olisivat antaneet syvyyttä tutkimukselle. Vaikka asutustoimet olivat strate-gisesti perusteltuja, olivat ne monesti asukkaille äärimmäisen rasit-tavia, oli sitten kyse kylmien tilo-ten raivaamisesta ja myöhemmin niiden hylkäämisestä tai Karjalaan jatkosodan aikana palanneiden siviilien hukkaan menneistä pon-nistuksista. Kirjan hyvä kuvitus, runsas valokuvamateriaali, tuo to-sin tätä arjen näkökulmaa hyvin esiin.

Valitettavana pidän, että Palo-mäki ei riittävästi hyödynnä kan-sainvälistä vertailuaineistoa. Vete-raanien ja monissa maissa myös pakolaisten asuttaminen toisen maailmansodan jälkeen olivat haaste niin Amerikassa kuin Euroopassa. Kansainväliset esimerkit olisivat suhteuttaneet suomalaisia sodanjälkeisiä jälleenrakennuksen ratkaisuja ja tuoneet niiden erityis-piirteet esiin.

Palomäen tutkimus tuo merkit-tävää tietoa aiheestaan ja eräästä Suomen historian kannalta kiin-nostavasta käännekohtadasta. Monet tutkimuksen teemat ovat edel-leen ajankohtaisia kuten pelko kaupunkirakenteen hajoamisesta ja tasapainottelu luonnonläheisen omakotiasumisen ja kasvavien kaupunkien suunnittelun välillä. Menneisyys on läsnä nykyisyydessä tavalla tai toisella, polkuriippuvuus voi kertoa miten.

– ANNELI JUNTTO

Kun rajarajalainen kohtasi savolaisen

Heli Kananen: Kontrolloitu sopeutuminen. Ortodoksinen siirtoväki sotien jälkeisessä Ylä-Savossa 1946–1959. Jyväskylä Studies in Humanities 144, 2010. 318 s.

Toista maailmansotaa seurannut karjalaisen siirtoväen asuttamiskysymyksen ratkaiseminen on nähty pitkään sekä yleisessä tietoisuudessa että historiantutkimuksessa suurena kansallisena selviytymistarinaan. Siirtoväen asuttamiskysymys sai myös varsin varhaisessa vaiheessa ideologisia merkityksiä: yhteiskuntatieteilijä Heikki Wariksen työryhmineen toteuttama laaja tutkimus *Siirtoväen sopeutuminen* (1952) korosti erityisesti sitä, miten helposti siirtoväki sopeutui lyhyessä ajassa sijoituspaikkakuntiansa kantaväestöön. Tämä oli tärkeä ja myös ilmeisen toivottu tutkimustulos 1950-luvun alun Suomessa.

Käsitys lähes vaivattomasta sopeutumisesta onkin mennyt hyvin kansalliseen tajuntaan. Yleinen käsitys on ollut, että siirtoväen asuttaminen sen vaatimine taloudellisine uhrauksineen tapahtui osana toisen maailmansodan menetysten vaatimaa suurta kansallista uhrimieltä. Myöskään myöhemmät tutkimukset eivät ole nähneet aiheelliseksi korostaa liian sopeutumisen ongelmia ja paikallisten konfliktien roolia asuttamiskysymyksessä. Vaikka Pirkko Sallinen-Gimpl ja eräät muutkin ovat kyseenalaistaneet sopeutumisen helppoutta, karjalaisen siirtoväen asuttamishistoriaa käsittelevät kokoomateokset välittävät yhä karjalaisten jous-

van integroitumisen suurta kertomusta.

Heli Kananen on väitöskirjassaan tarttunut tähän kysymykseen selvittäessään rajakarjalaisen ortodoksisväestön integroitumista sijoituspaikkakunnalleen Kiuruvedelle vuosina 1946–1959. Raja-Karjalan ortodoksisväestö poikkesi tavoitetaan siirtokarjalaisten joukossa ehkä eniten länsisuomalaisesta väestöstä – sopii tosin epäillä, edustivatko sen sijoituskuntaan, sinivalkohenkinen eteläpohjalainen Lapua tai körttihenkinen Pohjois-Savon Kiuruvesi aivan puhtaimmillaan ns. normisuomalaisuutta. Kananen työn perusrakenteena on ollut analysoida rajakarjalaisen väestön kohtaamista eri tasojen – sijoituskuntansa maaseutuväestön, körttiläisyyden, luterilaisuuden, kunnan ja valtion virkakoneiston, politiikan ja kansallisen ideologian kanssa.

Tässä Kananen onkin onnistunut varsin hyvin. Hän on ottanut hyvin haltuunsa tutkimansa aiheen tapahtumaympäristön ja käyttää ansiokkaasti myös teoreettisempaa kirjallisuutta hahmottaessaan identiteetin, kulttuurikonfliktin ja sopeutumisen tasoja. Hän perustelee myös hyvin muistitietoaineistojen käyttöä ja havainnoi sen riskejä. Tutkimuksen parasta antia on menneisyyden suuren kertomuksen rakentumista, paikallisia identiteettejä ja raivaajamyymiä käsittelevä, hyvin tutkimuskirjallisuuden kanssa keskusteleva analyysi. Taidokkaan yhteenvedon ansiosta Kananen työ ei myöskään jää pelkäksi epäkohtien esiintuomiseksi: se kuvaa siirtoväen ja kantaväestön kohtaamisen, konfliktin, sopeutumisen muodot ja integraation kokonaisuutena, mitään osapuolta unohtamatta.

Työn analyysi on siis huolellista ja kiitettävän syvällistä, joskin muutamia yksityiskohtia olisi mielestäni voinut edelleen korostaa. Kiuruveden poliittinen kamppailu oikeiston ja vasemmiston välillä

ennen sotaa jää Kananen työssä varsin vähälle huomiolle, vaikka se oli oletettavasti eräs merkittävä mentaalinen taustatekijä sopeutumisen ”ryssäläiseksi” koettuun siirtoväkeen. Kananen kuvattaessa ortodoksinen kirkon kamppailua asemastaan ja erityisesti kirkkojen rakentamiskysymystä sodanjälkeisessä Suomessa ortodoksien asema näyttyy mielestäni hivenen liiankin mustavalkoisesti ortodoksien ja luterilaisten välisenä kiistana. Samat taloudelliset ja seurakunnalliset toiminnan jatkamista koskevat ongelmat koskivat tuolloin myös luterilaisen kirkon sodasta kärsineitä seurakuntia, joista erityisesti luovutetuille alueelle osittain jääneet seurakunnat kamppailivat pitkään olemassaolonsa puolesta. Tämä tausta olisi ollut tarpeellista tuoda myös laajemmin esille. Ortodokseja koskevat päätökset ja niiden hidas käsittely kuvastuvat helposti vain ortodokseihin kohdistuvana diskriminointina, vaikka olosuhteet myös luterilaisen kirkon toiminnalle sodan jälkeisinä vuosina olivat vaikeat.

Heli Kananen väitöskirja pysyy hyvin raameissaan liikkuen Kiuruveden tasolta koko ortodoksinen siirtoväen tilanteeseen. Kiuruveden kehityksen kautta tekijä heijastelee siirtoväen sopeutumis- ja sopeuttamiskysymystä laajemminkin analysoidessaan ”kantaväestön”, uskonnollisten ryhmien ja valtion suhdetta siirtokarjalaiseen väestöön. Välit eivät olleet yksinomaan konsensushenkiset, mutteivät välttämättä pelkästään tueltuneetkaan.

– MARKO TIKKA

Kulttuuri-perintö – jalo periaate ja pelinappula

Tuula Okkonen, Jari Okkonen: Yhdysvaltojen kulttuuriperintöpolitiikka miehitetyssä Japanissa. Pohjois-Suomen historiallinen yhdistys, 2010. 323 s.

Toisesta maailmansodasta tulevat päällimmäisenä mieleen inhimillinen kärsimys ja materiaaliset tuhot. Mutta vaakalaudalla oli muutakin, kansakuntien kulttuuriperintö. Kulttuuriesineiden ja -kohteiden hävitys, katoaminen, ryöstö tai pelastuminen kosketti ja koskettaa edelleen monia kulttuuriarvot tiedostavia.

Aiemmassa tutkimuskirjallisuudessa vähemmän huomioituun aiheeseen pureutuu historioitsija Tuula Okkonen ja arkeologi Jari Okkonen teos *Yhdysvaltojen kulttuuriperintöpolitiikka miehitetyssä Japanissa*. Nimensä mukaisesti kirjassa käsitellään miehittäjävallan suunnitelmia ja toimia Japanin kulttuuriperinnön suojelemiseksi, muokkaamiseksi ja myös tuhoamiseksi vuosina 1941–1947. Miehityspolitiikkaan rajattu lähtökohta laajenee lopulta kysymyksiin kulttuuriperinnöstä kansainvälisten suhteiden, suurvaltapolitiikan ja kansallisen identiteetin rakentumisen osana.

Teos on jaettu kolmeen osaan sekä johdantoon. Johdanto on tiivis ja sisältää olennaiset tiedot tutkimustilanteesta, -tehtävästä sekä alkuperäislähteistä. Tutkimus pohjautuu yhdysvaltalaisiin arkistolähteisiin, kuten miehityshallinnon asiakirjoihin. Aineisto on laaja, mutta herää kysymys, jääkö se yksipuoliseksi tilanteessa, jossa Yhdysvaltojen toiminta oli välttämättä dialogia muiden liittoutuneiden ja miehitetyn Japanin kanssa.

Vaikka vähemmän on usein enemmän, vuolassanisempi saatelu ei ole ollut pahitteeksi. Selkeä avainkäsitteiden määrittely aikaisessa vaiheessa olisi palvellut lukijaa. Kulttuuriomaisuuden ja maailmanperintökohteen nykykäsitteet samoin kuin modernin maailmanperintöajatuksen juuret selvitetään, mutta epäselväksi jää, oliko kulttuuriperintö aikalaiskäsite ja mitä merkityksiä se sisälsi. Tai mitä tämän tutkimuksen kontekstissa tarkoitetaan kulttuuriperintökohteella: Unescon maailmanperintökohteita, japanilaisten vuosina 1897 ja 1919 kansallisaarteiksi julistamia kohteita, yhdysvaltalaisien omia listauksia vai oliko käsitteen sisältö neuvoteltavissa? Lisäksi käsitteilyluvuissa toistuvalla taustoittavalla materiaallille olisi ollut paikkansa johdannossa, jolloin siihen olisi myöhemmin voitu vain lyhyeltä viitata. Toki johdannon laajuus ja rautalangan määrä on pitkälti makuasia.

Kirjan ensimmäinen osio (”Kulttuuriperintö, modernisaatio ja sota”) käsittelee painokkaasti kulttuuriperinnön välinearvoa. Kuva Japanista kansakuntana, joka määritietoisesti taivalsi vuoden 1868 Meiji-restauraatiosta Pearl Harboriin, vaikuttaa yksioikoiselta¹, mutta epäilemättä myytit keisarin jumalallisesta alkuperästä ja japanilaisten ainutkertaisuudesta sekä sosiaalistavat instituutiot loivat kansallisen yhteenkuuluvaisuuden ja yksimielisyyden ilmapiirin, joka ajoi kansaa eteenpäin. Tässä modernisaatioprojektissa Japanin hallinto käytti taitavasti hyödyksi maan kulttuuriomaisuutta.

Kulttuuriperintö Yhdysvaltain miehityshallinnon välineenä taas on kirjan toisen osion (”Myytin murtajat”) pääteema. Miehityksen tavoitteet oli kirjattu Potsdamin julistukseen 26.7.1945: Japani oli demilitarisoitava ja demokratisoitava. Keinoja oli monia. Maan perustuslaki, koulutus- ja keisarijärjestelmä uusittiin. Tiedotusvälineitä ja jopa postimerkkejä sensuroi-

tiin. Militaristisiksi ja ääriationalistisiksi tulkitut muistomerkit poistettiin. Kansallismuseoiden avulla kulttuuriperinnöstä tehtiin koko kansan omaisuutta.

Sodassa Japani oli ollut vihollinen; japanilaisten selkäranka yrittettiin taittaa tuhoamalla kulttuuri-kohteita tietoisesti ja suunnitellusti. Sen sijaan sodan päätyttyä Japanista haluttiin liittolainen. Japania käännytettiin vastustajasta ystäväksi kulttuuriperintöä suojelemalla ja muokkaamalla. Käytännössä kulttuuriperinnön suojelelta vastanneet miehitystahot kompastuivat useisiin esteisiin. Yhteistyöhallittomuutta, epäasiallista käytöstä ja välinpitämättömyyttä esiintyi sekä omien että japanilaisten keskuudessa.

Kulttuuriperintöpolitiikalla tähdättiin maiden välisten suhteiden lujittamiseen. Taustalla oli myös Yhdysvalloissa virinyt maailmanperintöajatus sekä Japanin kulttuuriomaisuuden aito kunnioitus. Jo sodan aikana merkittäviä kohteita kuten Kioto oli säästetty.

Yhdysvallat näyttää luovineen ihanteiden ja käytännön sanelemien realiteettien välissä. Ristiriita ilmeni, kun toisessa vaakakupissa oli Japanin ja Yhdysvaltojen suotuisat välit ja toisessa Japanin velvoite palauttaa sota-alueilta ryöstämänsä kulttuuriomaisuus tai korvata se omalla vastaavalla. Samanaikaisesti Itä-Aasian turvallisuustilanne muuttui Yhdysvaltain kannalta ratkaisevasti. Japanin tilalle nousi Neuvostoliitto ja Korean sodan myötä Kiina. Yhdysvaltain turvallisuuspolitiikka edellytti vahvaa Japania kumppanina ja alueen vakauttajana. Tällöin pai-

1. Vrt. esim. Marius B. Jansen (1965, 1972) ”Changing Japanese Attitudes Toward Modernization”. *Changing Japanese Attitudes Toward Modernization*. Toim. Marius B. Jansen. Princeton: Princeton University Press, 67–70.

nostus ryöstösaaliiden palauttamiseksi jäi vähiin.

Kirjan viimeinen osio "Vanhat ja varastetut" valaisee esimerkein Japanin anastaman omaisuuden kohtaloa. Pekingin miehen fossiilien katoamista selvitetään kuin salapoliisitarinaa ja esitetään oma valistunut arvaus mysteerin ratkaisuksi. Seuraavaksi kerrataan Solon kallon matkaa Jaavalta Japanin kautta Yhdysvaltoihin. Kuin varkain teos palaa kysymykseen identiteetin ja kulttuuriperinnön suhteesta.

Fyysinen antropologia ja arkeologiset kaivaukset Aasiassa kiinnostivat sekä Yhdysvaltoja että Japania. Sodan aikana japanilaiset ottivat haltuunsa monia tutkimuskohteita. Yhdysvallat antoi japanilaisen hallita resursseja sodan jälkeenkin, kunhan tieto ja tulokset jaettiin amerikkalaisten tutkijoiden kanssa. Vaihtoehtoisesti tutkimusmateriaali hankittiin Yhdysvaltoihin.

Ajatus oli, että Yhdysvallat oli soveltuvin valtio tutkimusresurssien vaalimiseen ja sen tutkijat muita etevämpiä. Sama päti koko maailmanperintöajatukseseen. Yhdysvaltain asenteen voi tulkita lähes orientalistiseksi. Yhdysvaltalaiset pyrkivät varjelemaan ja kontrolloimaan Aasian kulttuuriperintöä ja tutkijat kolonisoivat tietoa Aasiasta. Yhdysvallat oli ikään kuin aasialaisia kykenevämpi edustamaan Aasiaa. Vieraan kulttuuriomaisuuden avulla tuotettiin minäkuvaa Yhdysvalloista poikkeuksellisenä, erinomaisena kansakuntana.

Kiinassa ja Japanissa maiden kulttuuriperintö symboloi loistokasta menneisyyttä ja tuki kansallista identiteettiä. Sen menetys oli kova isku itsetunnolle. Hiljattain Helsingin Sanomissa uutisoitiin, kuinka voimakas tunnekuuhu heräsi Namibiassa, kun Saksa viimein palautti osan namibialaisten luista, joita se oli 1900-luvun alussa kerännyt tutkijoilleen.² Yhtä lailla Kii-

nassa muistetaan edelleen Pekingin miehen fossiilien kaappaus.

Tuula ja Jari Okkosen on helppolukuista ja vakuuttavaa. Huomaa, että yhteistyötä ja asian-tuntijuutta on kehitetty kauan. Kokonaisuudessaan mielekäs teos lunnastaa lupauksensa. Kiehtovaksi se käy etenkin, kun noustaan Japanin ja miehityksen tasolta korkeammalle ja näkyviin tulee kulttuuriperinnön rooli politiikassa ja identiteettien muodostuksessa. Tällöin tapahtumahistorian rinnalle olisi voinut nostaa teoreettisempaan lähestymistapaa, vaikka Benedict Andersonin kuviteltujen yhteisöjen, Reinhart Koselleckin muistomerkkipohdintojen tai Eric Hobsbawmin keksittyjen perinteiden hengessä.

– HENNA-RIIKKA PENNANEN

Globaali katsaus ympäristöhistoriaan

Timo Myllyntaus (toim.): Thinking Through the Environment. Green Approaches to Global History. Julkaisija White Horse Press, 2011. 314 s.

Timo Myllyntausen toimittama *Thinking Through the Environment: Green Approaches to Global History* on kiinnostava uutuus aktiiviselta pitkän linjan ympäristöhistorioitsijalta, joka on aiemmin kirjoittanut ja toimittanut lukuisia alan merkkiteoksia.¹ Ympäristöhistorian uutuudet ovat varsin odotettuja, siksi harvassa etenkin suomalaisten ulkomailla julkaisemat teokset ovat. Uutuuskirja on tässäkin mielessä kiinnostava.²

Teos on globaali katsaus ympäristöhistorian tämän hetken virtauksiin. Erityisesti kirjassa painotetaan alan eri metodeita ja niiden esittelyä kussakin tapausanalyysissä. Maantieteellinen kattavuus on erittäin hyvä, sillä kirjassa on Pohjois-Amerikkaan, Eurooppaan, Aasiaan, Afrikkaan ja Eurooppaan sijoittuvia artikkeleita.

Teos jakautuu viiteen temaattiseen osioon, joissa kussakin on kahdesta viiteen artikkelia; yhteensä kirjoittajia on 19. Myllyntausen kirjoittaman johdannon lisäksi artikkeleita kirjassa on 14. Yleensä johdanto ei välttämättä tarjoile mitään varsinaisia helmiä lukijalle, mutta tällä kertaa tavanomaisemman kirjan esittelyn lisäksi keskitytään ympäristöhistorian metodeihin. Tämä oli mieluisa yllätys, sillä monet aloittelevat ympäristöhistorioitsijat ovat alan metodeihin perehtyessään lukeneet monia Myllyntausen varhaisempia tekstejä asiasta.

Myllyntausen töiden jälkeen ja myötä ympäristöhistorian ala on Suomessa pikku hiljaa alkanut saada myös väitöskirjoja. Toki ympäristöhistoriallinen tutkimusote oli läsnä jo monissa varhaisissa talous- ja sosiaalishistorian töissä. Ympäris-

1. Esimerkiksi (2001) *Encountering-Past in Nature. Essays in Environmental History*. Toim. Timo Myllyntaus ja Mikko Saikku.

2. Henkilökohtaisella tasolla kirjan tekee erityisen mielenkiintoiseksi se, että olin itekin Myllyntausen organisoimassa liki samoin nimetyssä erinomaisessa konferenssissa *Thinking through the Environment: A joint meeting of The 8th Turku Methodological Conference and The 6th Nordic Environmental History Conference, 15–17 September 2005, Turku, Finland*, johon kirja mitä ilmeisimmin vahvasti perustuu. Korostetakaan, että kyseessä ei ole mikään konferenssijulkaisu, vaan itsenäinen ja vahva teos.

2. *Helsingin Sanomat* 4.10.2011.

töhistorian ensimmäisiä väitöskirjoja Suomessa olivat Ilmo Massan ”Pohjoisen luonnonvalloitus” (1994), Ismo Björnin ”Kaikki irti metsästä” (2000), Petri Juutin ”Kaupunki ja vesi” (2001), Mikko Saikun ”The Evolution of a Place” (2001), Simo Laakkosen ”Vesien-suojelun synty” (2001) sekä Henry Nygårdin ”Bara ett ringa obehag?” (2004). Mainittakoon vielä, että Myllyntaus oli mukana tavalla tai toisella myös monessa näistä väitöstöistä.

Myllyntauksen mukaan alan harjoittajilla on muista historian-tutkijoista poiketen hartioillaan odotuksia kertoa maailmalle myös luonnon ja ihmisen toiminnan välisistä epäonnistumisista ja näyttäjä, mikä meni väärin. Tällaista painolastia ei yleensä muille historioitsijoille säilytetä. Monet ympäristöhistorioitsijat eivät kuitenkaan halua keskittyä vain ympäristöongelmiin ja suurtuhoihin, sillä he näkevät ympäristöhistorian kentän paljon laajempaan. Tätä laajempaa kenttää Myllyntauksen toimittama teos esittelee poikkileikkausmaisesti teemaosioidensa kautta.

Ensimmäisessä osiossa on kolme hyvin erilaista artikkelia, joissa lähestytään mennyttä ympäristöä. Kirjan ensimmäinen luku on Fiona Watsonin kirjoittama ”Interdisciplinarity as Disciplinary Co-operation. A Plea for the Future of Environmental History”. Siinä korostuu hienosti ympäristöhistorian merkitys koko historian tieteenalalle. Ympäristöhistorian auktoriteetti Donald Worster on kirjoittanut kirjan toisen luvun, ”Living in Nature. Biography and Environmental History”. Paitsi että se on kiinnostava artikkeli ympäristöhistoriaan vaikuttaneiden ihmisten elämäkertoista, se on myös kertomus Wors-terin ajattelun kehittymisestä. Artikkelit tarjoaa hienon tilaisuuden kurkistaa elävän legendan päähän. Frank Uekoetterin kirjoittaman artikkelin ”The Nazis and the Environment – a Relevant Topic?” oti-

kossa esitettyyn kysymykseen on lukijan jo ennakkolta helppo arvata oikea vastaus, mutta matka siihen, miten vastaukseen päädytään, on ehdottomasti tutustumisen arvoisen.

Kirjan toinen, maiseman kulttuuriseen havaitsemiseen keskittyvässä osiossa on peräti viisi lukua. Dilshad Rahat Ara siirtää lukijan Bangladeshiin artikkelissaan ”The Culture of Space. Temporal Precincts of a Vernacular Architecture in the Chittagong Hills”. Libby Robinin artikkelissa ”Perceptions of Place and Deep Time in the Australian Desert. Using Art in Environmental History” liikutaan Australian autiomaassa. Afrikan mantereelle loikkaamme Anu Eskonheimon artikkelissa ”Desertification – A Significant Problem? Diverse Environmental Literacy in the North Kordofan Area in Sudan”. Myös sitä seuraava artikkeli käsittelee samaa mannerta. Artikkelin ”Thinking Through Memoryscapes. Symbolic Environmental Potency on Mount Kilimanjaro, Tanzania” on kirjoittanut Timothy Clack. Osion viimeinen artikkeli, ”Oral History and Individual Environmental Experiences”, on Leena Rossin kirjoittama.

Kirjan kolmannessa osiossa syvennyttään modernisaation alkuperäisasukaille tuomiin paineisiin. Helena Ruotsala on kirjoittanut osion ensimmäisen artikkelin ”Ancestors’ Wisdom or Desktop Reindeer Management? The Role of Traditional Ecological Knowledge in Contemporary Reindeer Herding” ja Jukka Nyssönen toisen artikkelin ”Identity Politics and the Alliance Building between the Sami Delegation and Conservationists in the Kessi Forest Dispute”.

Kirjan neljäs osio keskittyy tulvatakatrofeihin ja niistä selviämiseen. Osiossa on kaksi artikkelia: ”Reconstruction and Analysis of the Flood Catastrophe along the River Neckar (South-West Germa-

ny) in October 1824”. Artikkelit on peräti viiden tutkijan voimin koottu: kirjoittajat ovat Jochen Seidel, Paul Dostal, Katrin Bürger, Florain Imbery & Mariano Barriendos. Artikkelin ”Times of Flood – Times of Favour. Disaster Management and the Social Response to Catastrophic Floods – the Example of Saxony (1784–1845)” on kirjoittanut Guido Poliwooda.

Viidennessä ja viimeisessä osiossa käsitellään jokien ja niitä ympäröivien yhteiskuntien vuorovaikutusta kahdessa tapaustutkimuksessa. Erik Törnlundin artikkeli on nimeltään ”From Natural to Modified Rivers and Back? Timber Floating in Northern Sweden in 1850–1980 and the Use of Historical Knowledge in Today’s Ecological Stream Restoration” ja Viktor Pálin ”To Act or Not to Act: Water Problems in North-east Hungary after 1945”.

Hieman yllättäen kirja loppuu tähän. Lukijana ainakin minä jäin kaipaamaan yhteenvettoa tai loppuanalyysia kaikesta edellä kirjoitetusta. Tosin olen itsekin omakoh- taisesti kokenut, että brittikustantaja ei välttämättä kirjan lopussa tällaista odota tai edes ymmärrä. Toinen kritiikki kohdistuu kirjan kuvien, karttojen ja graafien tekni- seen laatuun – se on kauniisti sanoen vaatimaton. Myös tämä kritiikki menee mitä todennäköisimmin kustantajan ja kirjapainon piikkiin. Tästä pikkuasioihin kohdistuvasta kritiikistä huolimatta kirja on erittäin suositeltava paitsi kaikille ympäristöhistorioitsijoille niin myös muille historioitsijoille. Kirja tarjoaa tuoreita näkökulmia historiaan ja ennen kaikkea usein ja kovaan ääneen eri yhteyksissä toivottua metodologista pohdiskelua ja -työkaluja kaikkien käytettäväksi.

Annetaan lopuksi vielä ääni Myllyntaukselle:

”Ympäristöhistorioitsijalle il- mastonmuutos ei ole yksinomaan uhka, se on myös mahdollisuus.

Jos ennustettu ilmastonmuutos tapahtuu, näyttää globaali ympäristömme radikaalisti erilaiselta vuonna 2050. [...] Jopa nykyinen luonnon tila on silloin enää vain kaukainen muisto. Tämä skenaario huomioon ottaen näyttää varsin selvältä, että ympäristöhistorian merkitys tulee kasvamaan. [...] Ympäristöhistorioitsijoiden uutena roolina tulee olemaan päätöksentekijöiden ja suuren yleisön konsultointi menneisyyden ja tulevaisuuden muutoksen asiantuntijoina.”³

– PETRI JUUTI

3. Karkea käännös englannista suomeksi on kirjoittajan. Alkuperäinen Myllyntauksen teksti: ”For environmental historians, climate change is not entirely a threat – it is also a chance. If predicted climate change takes place, the global environment could look drastically different in 2050. [...] Even the present state of nature will then become only a past memory. Considering this scenario, it seems quite obvious that the significance of environmental history will increase. [...] The new role of environmental historians will be to consult decision makers and the public at large, as experts in the past and future change.”

Kirjoittajat

Aleksei Golubev on Petroskoin valtionyliopiston dosentti.

Pertti Grönholm on Turun yliopiston yleisen historian dosentti.

Marjatta Hietala on Tampereen yliopiston yleisen historian professori.

Jyrki Ilva on filosofian maisteri ja työskentelee tietojärjestelmäasiantuntijana Kansalliskirjaston kirjastoverkkopalveluissa.

Anneli Juntto on Itä-Suomen yliopiston asumistutkimuksen professori emerita ja Helsingin yliopiston asuntopolitiikan dosentti.

Petri Juuti on Tampereen yliopiston ympäristöhistorian dosentti, Oulun yliopiston tekniikan historian dosentti ja Turun yliopiston Suomen historian dosentti.

Mervi Kaarninen yliopistonlehtori, yhteiskunta- ja kulttuuritieteiden yksikkö, Tampereen yliopisto.

Maija Kallinen on Oulun yliopiston aate- ja oppihistorian dosentti.

Kalle Kananoja on filosofian maisteri ja toimii tutkijana Åbo Akademin historian laitoksessa.

Andres Kasekamp on PhD, Tarton yliopiston Baltian politiikan professori.

Jarkko Keskinen on filosofian maisteri ja tohtorikoulutettava Turun yliopistossa.

Anu Korhonen on Turun yliopiston kulttuurihistorian dosentti.

Eero Kuparinen on Turun yliopiston yleisen historian dosentti ja lehtori.

Anu Lahtinen on Turun yliopiston Suomen historian dosentti.

Simo Mikkonen on Jyväskylän yliopiston yleisen historian dosentti, jonka erikoisalana on Neuvostoliiton ja Venäjän historia.

Eino Murtorinne on Helsingin yliopiston kirkkohistorian professori emeritus.

Marko Nenonen on Tampereen yliopiston Suomen historian dosentti.

Rami Nissilä on valtiotieteen maisteri ja jatko-opiskelija Turun yliopistossa.

Henna-Riikka Pennanen on filosofian maisteri ja tohtorikoulutettava Jyväskylän yliopiston historian ja etnologian laitoksessa.

Tapio Salminen on filosofian maisteri, tutkija, Tampereen yliopisto, yhteiskunta- ja kulttuuritieteiden yksikkö, Historia.

Juhani Sarsila on Tampereen ja Oulun yliopiston aate- ja oppihistorian dosentti sekä Tampereen yliopiston latinan kielen lehtori.

Marko Tikka on Tampereen yliopiston Suomen historian dosentti.

Marina Vituhnovskaja-Kauppala on espoolainen filosofian tohtori.

Ville Vuolanto on filosofian tohtori ja hoitaa yliopistonlehtoraattia Tampereen yliopiston historian oppiaineessa.